

לחקר קבלת ר' יצחק בן יעקב הכהן

מאת

ג. שלום

א. פירושו של ר' יצחק למרכבת יחזקאל

מיום שנדפסה עבודתי על ר' יעקב ור' יצחק בני ר' יעקב הכהן ב"מדעי היהדות" ב', נתלבנו ונתבררו עוד כמה דברים הקשורים בקבלתם וביחוד בקבלת ר' יצחק הכהן. וגם נתגלו שרידים חדשים מספריו. נמצאות בידינו עכשיו שתי תוספות למאמר על האצילות, אחת שמצא הרב יעקב משה טולידאנו בכ"י שלו ושנדפסה ב"הצופה לחכמת ישראל" תרפ"ט עמ' 261–267 ואחת שמצאתי אני בכ"י בספריית האוניברסיטה בירושלים והדפסתיה בספרי על כתבי היד האלה עמ' 69–70. ועתה מצאתי עוד מקור חדש בעל חשיבות גדולה לקביעת אופיה המיוחד של קבלה זו "שלא דרכו בה האחרונים". כבר בעבודתי הנ"ל הדפסתי בעמ' קט"ו וקט"ז לשונות אחדים מס' האמונות לר' שם טוב בן שם טוב שראיתי בהם שרידים מפירוש למעשה מרכבה (עיי' במבוא עמ' י"ט). ולא נודע אז, שכל הספר הזה נשתמר והוא פירוש לקצת פסוקים במרכבת יחזקאל, כי לא נזכר עליו שם ר' יצחק הכהן אלא שם חכם אחר. וזה עניינו:

ס' משכן העדות לר' משה די ליאון מכיל בו גם חלק על מרכבת יחזקאל בשם "שער יסוד המרכבה" (הנמצא גם כמאמר בפני עצמו בכתבי יד רבים). כן הוא, למשל, בכ"י וואטיקאן 283, בכ"י ששון 406 ובכ"י אחד בספריית בית המדרש לרבנים בניו יורק (מרשימת שוואגער את פרענקל ל"ט סי' 61). אבל בסוג אחר של כתבי היד מהספר הזה נפלה טעות או שיבוש: משום-מה השמיטו הסופרים את מאמרו האמיתי של ר' משה די ליאון וכן, למשל, חסר כל החלק הזה מכל וכל בכ"י אחר של הספריה הנ"ל בניו-יורק (כ"י הירש 73)¹. ואח"כ נמצא סופר שהכניס במקום המאמר ההוא ספר אחר ממחבר אחר הוא פירושו של ר' יצחק הכהן כפי שאוכיח להלן. לסוג זה שייכים כתבי היד ברלין Or. Qu. 833. וגם פאריס 676 מס' משכן העדות. לשטיינשניידר לא נודמן לו עפ"י מקרה אלא לבדוק כתבי יד מן הסוג הזה ולכן לא הכיר את הערבוביא ולא עמד על שייכות שער יסוד המרכבה לס' משכן העדות. הפירוש נמצא גם בפני עצמו בכ"י מינכן 24⁵ בלי

(1) את הידיעות על שני כתבי היד בניו-יורק שאבתי מתשובת פרופ. אלכסנדר מארכס על שאלתי.

שם ובלי מחבר, ושטיינשניידר ייחס אותו גם כאן לר' משה די ליאון, וע"י כך נעלם מעיני החוקרים טיבו האמיתי.

אין כל ספק שר' יצחק בן יעקב הכהן הוא מחבר הפירוש. מה שהביא בעל ס' האמונות בשם הר' יצחק הכהן ככיוונה רביעית של הפסוק יחזקאל א' כ"ז נמצא כאן מלה במלה. המחבר רומז פעם אחת אל מה שכתב במקום אחר - בסוד על רבעים¹ ובאמת חיבר ר' יצחק הכהן סוד כזה ומזלנו הטוב גרם שנשתמר בס' מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו ומשם הדפסתו בעבודתי עמ' קכ"ד ותוכנו מסכים עם מה שהסוד הזה צריך להכיל לפי רמיזותיו בפירוש המרכבה¹. אמנם נראה מדבריו כאן, שאין המאמר ההוא לקוח מפירוש לתורה שר' יצחק חיבר אותו כמו שיכולתי לשער אז, אלא מקובץ של סודות על עניינים שונים. הסגנון המליצי מתאים בכל הפרטים וגם בשטף הפאטוס המיוחד לו לסגנון המאמר על האצילות ולטעמי הנקודות וטעמי הטעמים שלו. גם מצד התוכן והטרמינולוגיה הקבלתית קרוב הפירוש למרכבה לכתביו האחרים של ר' יצחק. על פרט חשוב אחד בתורתו אדון ביתר אריכות בהמשך העבודה הזאת, בפרק על תורת העולמות. ואם יכולתי להוכיח בסעיף ה' של מבוא עבודתי את היחס הקרוב מאד שבין תוכן קבלת ר' יצחק הכהן ור' סודרוס אבולעפיה, הרי מתקיימת המסקנא הזאת ביתר עוז גם מתוך הפירוש החדש הזה. גם כאן מתבארים דבריהם זה מזה וזה מזה² ואנו רואים מניתוח השקפותיהם, שלא במקרה (כמו שחשבו עד עכשיו) מנה ר' יצחק אלבלג את שלשת המקובלים ר' יצחק הכהן, ר' סודרוס הלוי ור' משה מבורגוש יחד³, אלא ששלשת המקובלים האלה מהווים באמת קבוצה אחת בעלת מעמד מסויים ומיוחד בתולדות הקבלה. המרחק בין קבלת ר' משה די ליאון וקבלתם רב מאד, ואם להשוות את שער יסוד המרכבה של ר' משה עם פירוש המרכבה של ר' יצחק כהן, הריהם מכילים רעיונות ומחשבות שונים לגמרי וכמעט שאין להם כל צד משותף אפילו בפרטים. שני הפירושים הקטנים האלה נותנים תמונה חיה מאד מההתפתחויות השונות שהן איפשרויות בתחום האחד של תורת הספירות. גם היחס הקרוב שבין ר' יצחק הכהן ובין ר' משה מבורגוש מתברר עכשיו ביתר ברור. אמנם ידענו מעדותו של ר' שם טוב בן גאון שר' משה היה תלמידו המובהק של ר' יצחק הכהן, אבל חסר לנו אישור עדות זו מתוך כתביהם, מלבד מה שהבאתי בעבודתי מכ"י מוסאיוב הרחבת לשון ר' יצחק בליקוטי ר' משה. ועתה נמצא אישור כזה עוד משני צדדים. ראשונה יש לנו תשלום מאמר ר' יצחק על האצילות השמאלית הנדפס בהצופה לחכמת ישראל י"ג והמכיל מסורה אחרת על שמות מדרגות הטומאה מאשר נכללו (ממקורות אחרים) בחלק הראשון מהמאמר ההוא. והמסורה הזאת היא היא הבאה ביתר ביאור בספרו של ר' משה מבורגוש המיוחד לאצילות השמאלית וששמו האמיתי היה

(1) הוא מפרש את הפסוק פוקד עון אבות על בנים וגו' על הגלגול. ראוי להעיר שגם בוותר פר' יתרו דף צ"א ע"ב מפרשים את הפסוק הזה כך.

(2) בהערות לנוסח הפירוש הבאתי עוד כשמונה מאמרים מס' אוצר הכבוד ושער הרוים שקבלתם שוה עם קבלת ר' יצחק הכהן אבל רחוקה מאד ממה שידוע לנו משאר המקורות של התקופה ההיא. עיין בהערות 8, 12, 13, 15, 65, 66, 100, 103, 106 בסוף הפירוש.

(3) עיין לשון האלבג במדעי היהדות ב' עמ' 168.

ס' עמוד השמאלי, כפי שהוכחתי כבר במקום אחר¹). ואולם ר' יצחק הכהן אינו מסייע בשמו הגדול של הרמב"ן ושאר הרבנים הנזכרים לגבי כל ספירה וספירה טמאה אצל ר' משה מבורגוש אעפ"י שבחלק האחר מן התשלוש למאמרו (הנדפס בספרי על כתבי היד בירושלים) הוא מביא את הרמב"ן. יתכן איפוא שהמסורות האלה לא באו לר' יצחק הכהן כשהן מיוחסות לרמב"ן ורק ר' משה מבורגוש הוסיף להן שלשלת-יוחסין זו²). ושנית נמצא קטע גדול מהפירוש למרכבה שלפנינו בנוסח מורחב ומבואר יותר בין ליקוטים בכ"י וואטיקאן 185 הבאים בלי ספק מיסודו של ר' משה מבורגוש. אמנם לא נזכר שמו עליהם, אבל הדבר ברור מצד התוכן והלשון. שלשת העמודים 197^b–198^b מכילים פ' מרכבת ישעיהו וצו"ל ומשם והלאה באו בלי כל ראש-פרק מיוחד הליקוטים מפירוש מרכבת יחזקאל עד סוף 199^b והם נפסקים באמצע המאמר כי חסרים הדפים הבאים. דרך הפירושים האלה הוא בדיוק דרכו של ר' משה בליקוטים מפירושי השונים (פ' מנורת זכריה, פ' לספר העיון) הבאים בשמו בכ"י מוסאיוב כפי שהזכרתי בסוף עבודתי ב-תוספת למבוא³. גם מצאתי רשום אצלי שר' משה מבורגוש מעיד על עצמו בחלק הראשון של כ"י מוסאיוב שמלבד פירושו למרכבת יחזקאל חיבר גם פירוש על חזיון ישעיה מן המרכבה, וכלי ספק הוא הנמצא לפנינו בכ"י וואטיקאן⁴). כ"י מוסאיוב אינו לעיני כעת כי סגור הוא ולכן לא אוכל להשוות, אם הליקוטים מ-פירוש מרכבת יחזקאל שפירש הרב הנזכר הנמצאים שם בדף ח' הם המה הליקוטים שבכאן, מה שיתכן מאד כי גם בהם מדובר כמו כאן על ענייני שמות קדושים, כפי שהעירותי אז.

קשה להחליט אם הנוסח המורחב הזה הוא פרי עיבוד חדש של פירוש ר' יצחק הכהן ע"י ר' משה או אם הוא נוסח שני של המחבר עצמו. יחס שני הנוסחאות הוא גם יחס שני הנוסחאות של המאמר על האצילות: גם שם באו בנוסח ר' משה מבורגוש הרחבות המוסיפות ביאור ולפעמים גם שינוי ענין למקור הראשון, ואני נוטה להאמין שר' משה הוא המעבד ושהכניס כאן מלבד ביאור הענין כפי שקיבל אותו מרבו ר' יצחק הכהן פה אל פה, גם ענינים נוספים השייכים כנראה לרבו האחר, לר' יעקב הכהן אחי ר' יצחק, והטעם לדברי הוא, שאנו יודעים עכשיו מעדותו של הרב יעקב משה טולידאנו⁵ כי נמצא עוד כל הנוסח השלם של פירוש מרכבת יחזקאל (בשם "ספר האורה") ובר

(1) בספרי פרקים לתולדות ספרות הקבלה עמ' 99 בהערה, (== קרית ספר ו' עמ' 398).

(2) המאמר הזה על עשר ספירות הטומאה ולא יותר, נמצא בלי שם המחבר גם בקובץ ישן מאוד של ליקוטים, הנבא כנראה מיסודו של אחד מבני דורו של ר' משה מבורגוש הלא הוא ר' מאיר בן שלמה בן אבוסהולה תלמיד הרשב"א, בכ"י האלברשטם 174 ב-Jews' College (רשימת הירשפלד סי' 313) מדף 17^b ואילך. כבר הראיתי במבוא לעבודתי עמ' ל"ה-ל"ו שבעל הליקוטים האלה ראה גם עיקר מאמרו של ר' יצחק הכהן ומוכיחו בשמו, ולכן אין קושי להניח שלקח גם את המאמר הזה משם ואיננו קיצור מאוחר מדברי ר' משה מבורגוש בלבד.

(3) בכ"י פארמא די רוסי 68 נמצאו אחרי ס' שער הרוזים של ר' טודרוס אבולעפיה גם מאמרים אלה: "פירוש מרכבת יחזקאל ומרכבת ישעיה, פירוש מנורת זכריה", נראה קרוב לוודאי שאלה הם מאמרי ר' משה מבורגוש. פירוש אחר למנורת זכריה לא נודע לי מספרות הקבלה של הראשונים.

(4) ברשימת כתבי יד שעמדו למכירה אצלו בשנת תרפ"ח, סי' 34. הפירוש נקרא שם ס' האורה, ושם ר' משה מבורגוש לא נזכר עליו, אבל אין ספק שהוא המתבר.

הזכיר כמה פעמים את "מורי הרב ר' יעקב ז"ל"¹ והשם הזה לא נזכר בליקוטים. ומכיון שאנו יודעים גם בלאו הכי, מתוך עדותו של אחיו ר' יצחק במאמר, שגם ר' יעקב עסק באותן הקבלות הסתומות והנעלמות מעיני רוב המקובלים בדורו המכילות כעין תורת ה"ארכונים" הגנוסטית ("שרים" בלשון האחים). הרי מתקבל על הדעת שר' משה אשר "מכל מלמדיו השכיל", כדברי האלבג, אסף גם כאן מקבלת רבו. על כל פנים חשובים דברי הליקוטים האלה כי על ידי אריכותם מתבארות רמזות קצרות וכמעט בלתי מובנות בנוסח העיקרי, ואין כל ספק שביאורים אלה נאמנים עלינו גם אם לא נכתבו ישר ע"י ר' יצחק אלא רק מפיו ע"י תלמידו. דרכו של מחבר הנוסח המורחב להפוך את המלים הנדרשות בפסוק ל"שמות" של עצמים רוחניים ו"שרים", משותפת היא לכתבי ר' יצחק הכהן ולכתבי ר' משה מבורגוש. במקורות שהדפסתי במדעי היהדות ב', נמצאו דוגמאות מרובות למיתולוגיזציה זו של הפרשנות הקבלתית, המהפכת את העניינים לאישים. זוהי דרך המצויה רק לבעלי קבלה מועטים ולסוגי ספרות קבלתית מצומצמים ומסויימים, והיא רחוקה מאד מדרך הזהר, למשל. גם כל הנטיה המיוחדת הזאת להרבות בכל מיני "פרגודים" בעולמות העליונים (עיין כאן הדברים על סעריאל וענניאל), נמצאת כבר במאמר על האצילות (לגבי מסוכיאל, בסעיף ה') וחוזרת עוד במקורות אחרים המתייחסים לבית המדרש הזה, כמו בפירוש מרכבת ישעיהו הקודם בכ"י וואטקאן לפירושנו. פרגודים כאלה, κατάπετάσματα ביונית, המבדילים בין מדרגות האצילות השונות, נזכרו גם פעמים רבות בספרות הגנוסטית הקופטית כמו ב"פִּיֶסְטִיס סוֹפִיָאָה". הזוהר יודע ממציאות פרגודים כאלה רק בתחום הפנימי ביותר (ח"ב, דף רנ"ט, א').

מנוסח הפירוש מתברר ששני המאמרים הראשונים שהבאתי בעבודתי עמ' קי"ד מס' האמונות, אינם מכאן אלא מספר אחר לר' יצחק שעקבותיו טרם נודעו². אבל המאמרים האלה מתבארים בתוכנם העיוני יפה מהרעיונות המקבילים על תורת הנקודה המחשבת והנקודה הציונית ועשירותיהן הבאים בפירושו למרכבה כאן. מאמרים אלה מוכיחים שר' יצחק היה גם הוא בעל דו-פרצופין: על יד נטיותיו למיתולוגיה גנוסטית מופלגת של "עולמים" ו"ארכונים", כחות ופרגודים ושרים, שלא הוארו והובהרו בהארה שכלית ושיטתית, בולטת כאן גם נטיה עיונית ופילוסופית ברורה, אבל נראה ששתי הנטיות האלה לא נתאחדו ברוחו וכמעט שאין מלכות נוגעת בחברתה. בפרק הבא יהיה מקום לברר דעותיו השיטתיות ביתר ברור.

נתוסף לנו כעת עוד מקור לידיעת קבלתו העיונית והוא החלק השני של תשלום המאמר על האצילות כפי שנמצא בכ"י טולידאנו. הוא הפירוש לעשר ספירות³. אמנם אמיתת התייחסות הפירוש הזה לר' יצחק הכהן מוטלת לדעתי בספק גדול מאד, כי קורבה

(1) זוהי אותה הצורה שבא מביא ר' משה מבורגוש את ר' יעקב הכהן בפירושו על שם בן מ"ב, עיין שני המאמרים בעבודתי במדעי היהדות עמ' קכ"ח/קכ"ו.

(2) אולי המקור הזה הוא אותו ספר סודות וסודו על רבעים נמצא בו. גם כאן וכן במאמר החמישי שהדפסתי מס' האמונות, מתפרשים פסוקים מס' שמות.

(3) הפרקים בדפוס אינם נכונים. הפירוש ועמו החלק השני מתחילים בהצופה עמ' 262 באמצע במלות "תדע לך". הפירוש הזה לא נמצא בליקוטים הנזכרים מכ"י האלברשטם.

יתירה נודעת כאן לדרכי קבלה ולביטויים הידועים לנו מהזוהר דווקא¹). גם מקום המאמר, אחרי הקטע על "השער הפונה"² כולו שמאל" וההתחלה הכפולה של פירוש ספירת הכתר מפליאים במקצת. בכ"י ירושלים חסר כל הפירוש הזה, אעפ"י שנמצאו שם תוספות אחרות כפי שכתבתי ברשימתי עמ' 69. בעל הפירוש כותב בלשון אנחנו בשעה שר' יצחק הכהן משתמש קודם לכן בלשון אני. אמנם מצד השני גם ביטויים אחדים, וביחוד השימוש במלת "התבודד" בהוראה מיוחדת³ באו כאן בדרך ר' יצחק. גם כאן הוא יודע מ"אור הנקודה שהיא המחשבה העליונה"⁴. אבל בעל כורחנו נאמר שאם פירוש זה יצא באמת מתחת ידי ר' יצחק, הריהו מדבריו האחרונים והפירוש למרכבה קודם לו בזמן. בפירוש המרכבה ישנם רק מוטיבים מעטים המשותפים לו עם ס' הזהר (עיין בהערות 41, 39, 36 בסוף הפירוש), ונדמה שמי שכתב את הפירוש לעשר הספירות, כבר ראה דבר מה מספרי ר' משה די ליאון המיוסדים על הזוהר והושפע מהם השפעה ידועה. זה מוביל אותנו לשנות השמונים של המאה הי"ג, וחושבני שלא נטעה הרבה אם נייחס את הפירוש למרכבה לשנות השבעים, לשנים שגם ס' שער הרזים נכתב בהן, לדעתי.

מקורות הפירוש אינם ידועים לנו. רמיזותיו כלליות וסתומות, ואין זכר לשמות. התשובה בענין הפנים והכנפים הבאה בסוף הפירוש בשם "הזקנים הקדמונים" מיוסדת בוודאי על חומר ישן יותר, אבל הדברים כמו שהם לפנינו נכתבו על ידי ר' יצחק ואינם העתקה ממש.

אשר לתיקון הנוסח, אין ספק שהנוסח הטוב ביותר ביסודו הוא זה שהיה לעיני ר' שם טוב בס' אמונות. בכ"י האחרים חסרים שורות שלמות שנמצאו אצלו. השיבושים הרבים שנפלו בדפוס ס' האמונות, רובם בוודאי באשמת המעתיקים האחרונים והמדפיסים ששיבשו את כל הספר, וכתבי היד של ס' האמונות הנמצאים אתנו, אינם מכילים כמה וכמה מהטעויות האלה. אבל לצערנו אין הקטעים המועטים בס' האמונות מהווים נוסח שלם ועלינו להסתייע בכתבי היד השלמים, השייכים בהשוואה אל הנוסח בס' אמונות, לסוג אחד וטעונים תיקון זה מזה; אמנם בינם לבין עצמם הם מתחלקים לשנים: כ"י מינכן

(1) למשל: "עשר ספירות שהוא ית' נראה בהן" (עיין למשל זחר ח"ב דף פ"ו א'), "הכל סוד האמונות" עמ' 262; "החכמה היא - התחלת הכל", "קול... או חז מימין ומשמאל", "שש קצוות להתברך משם כלה הכלולה מהכל" (מבנה המשפט לפי דרך הזוהר!), כתר הוא, "ראש כל ראש" עמ' 263, "מן הכתר יורד השמן הטוב על הזקן וכו' שהם י"ג מדות" (אורא רבא!) עמ' 264. כל זה מזכיר מאד את סגנונו העברי של ר' משה די ליאון. אבל המונחים הרבים מס' העין מתאימים גם ללשון ר' יצחק הכהן שהיה מעריצי הספרי.

(2) כך יש להשלים את החסרון בכ"י טולידאנו עפ"י כ"י ירושלם וכ"י האלברשטם.

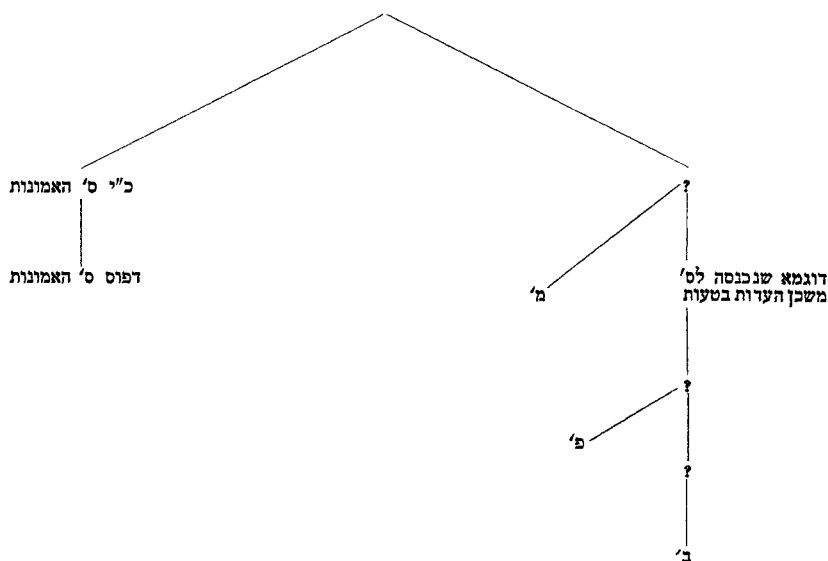
(3) "ממנה (מהכתר) הכל יוצא בכה החכמה המתבודד עמה" עמ' 263, "הרחמים המתבודדים עמ' 264 ועוד פעם 265, "ספירה ראשונה המתבודדת באחדות השוה" עמ' 264. גם הביטוי בעמ' 265 "בשובך פעם שנית אל המשמרה או נודיעך דרך בסבך (!) והתאחדותם והתקשרם" יש בו אולי סימן כזה לסגנון ר' יצחק, שמאמרו נכתב כאגרת אל תלמיד הנמצא במקום רחוק.

(4) אמנם תפיסת הנקודה דווקא איננה עולה יפה עם שאר דברי ר' יצחק הכהן, כי הנקודה שהיא המחשבה יוצאת כאן ממעלת הכתר שאיננו בבחינת נקודה אלא בבחינת "אין" ו"אפיסת הרעיון" (כן צריך לקרוא בעמ' 262 בשורה האחרונה). חסרה, איפוא, חכפילות האפיינית לנקודה המחשבתית והציונית בדברי ר' יצחק האמיתיים. הערת הרב טולידאנו בעמ' 264 כי מקצת הדברים הבאים שם בפירוש ספירת הכתר, נמצאו באמת בס' האמונות שער ד' פ"ט, אינה נכונה. אין כל דמיון וצד שזה בין שני המאמרים האלה.

(= מ') מצד אחד, וכ"י ברלין (= ב') ופאריס (= פ') מצד שני. מ' לא נכנס לס' משכן העדות לר' משה די ליאון, וכנראה גם לא הועתק מדוגמא הנכללת בספר הזה, אלא קיים בפני עצמו ומשתלשל מנוסח המקביל לזה שבס' האמונות, אלא שבדוגמא זו כבר נפלו חסרונות ידועים. ב' ופ' קרובים זה לזה מאד, גם ברוב מקרי הטעויות והשיבושים, אלא שבמקומות אחדים השיבושים שבב' עדיין לא נכנסו בפ'. אבל ב' לא הועתק ישר מפ' כפי שניכר למשל ממצב הגירסאות בעמ' 198 שורה 13. שם נשתמרה בב' מלה אחת מהנוסח הנכון, שחסרה בפ'. אבל ב' קרוב הרבה יותר לפ' מאשר פ' למ'. נסייתי לתקן את הגירסא מתוך היסודות האלה עד כמה שאפשר. סימני הדפים שרשמתי בפנים, הם של כת"י ברלין מס' משכן העדות.

יש לנו איפוא אילן-היחס הזה של הנוסח הרגיל – נוסח ו' אינו נכלל כאן, כי הוא חוזר כפי שהראיתי למעלה, לעיבוד אחר ולדוגמא ראשונית אחרת:

דוגמא ראשונית

סוד י"י ליריאיו ובריתו להודיעם.

שמע אתה בני וחכם ודע כי כוונת המורה ז"ל בהפסרת יחזקאל הנביא ע"ה לא נודעה. ודע כי בביאור התחלה רק גלה דעתו כי לצורך ולענין בא לומר מתי יתגלה זאת הנבואה לנביא ע"ה¹) ויהי בשלשים שנה ברביעי ביום ה' בחמשה לחודש וגו' על נהר כבר. לא ראינו עד היום הזה משכיל מתפלסף ומתעורר על סברתו ולא חכם מודיע לנו כוונתו. ואנחנו תלמידיו כפי קוצר השגתינו²) ויד רבותי היתה עלינו מקובלים מזקנים קדמונים אנשי השם נקובים [דף³⁷] בחכמה ובפרישות ובקדושה וידענו כי הם עמדו על יסוד נבואה זו מתחלה ועד סוף מעמדה מוחלטת וידיעה מקובלת חכם מפי חכם זקן מפי זקן. ואנחנו כפי המעט אשר שאבנו ממעיני ישועתם ותבונתם נרמזו לחבירינו המשכילים רמז מעט מהרבה. ועתה דע אתה המעיין כי הנביא ע"ה כיוון בתחלת נבואתו באומרו מספר שלשים שנה לכלול בתחלה כלל כל מערכות האצילות³). וסתם תחילת נבואתו באצילות מחשבת המערכה הראשונה שהיא ראשית כל האצילות⁴) ומה שזכרה בלשון כמות ר"ל בכך וכך שנים הודיע כי כל האצילות מחודש⁵) מכח חדש⁶) שהוא סבת כל הסבות סבה קדומה סבה שאינה מחודשת ואין לה התחלה כלל. ובאומרו בשלשים עיין על סוד המעלות שהם עשירות משולשות⁷) ולא לחנם הורגלו הסופרים והכותבים לכתוב ג' ידין מחוברות בזכרון השם ית' זו בצד זו יי או האחת על גבי השתים י"י ואם לא נתגלה הטעם לכל המרגילים בו⁸). וטעם ההרגל לכל בעל דעת ובינה ולמקובלים כי כל המעלות נחלקות לשלש מערכות שהם שלש עשירות. וחכמי המחקר⁹) מיחסים למערכה הראשונה העולם המתבודד¹⁰). והנה הוא מיוחס אור לבוש עליון¹¹). והמערכה השניה יחסה לעולם הנבואה¹²) כי היא התחלת הנבואה. והמערכה השלישית יחסה לעולם התכונות כי הוא התחלת עולם התכונה¹³). ואמנם יש

ב' = כ"י ברלין Or. Qu. 833 ו' = לקטים בכ"י וואטיקאן 185
מ' = כ"י מינכן 24 פ' = כ"י פאריס 676

2 מ' ליתא שמע — דע כי. מ' כוונת הרב המורה. 3—2 מ' לא היתה כוונתו בביאור התחלה. 3 מ' לצורך דרשה מתי נתגלה זו הנבואה. 4—5 מ' בתשעה (!) לחודש ועל נהר כבר. 5 עד הנה. מ' מהפילוסופים מתעורר. 6 פ' ב' חכם מוריני. פ' ב' ליתא מודיע לנו כוונתו (ונסוף בגליון ב' מכ"י מ' ע"י שטיינשניידר). פ' ב' ויד רבותינו הגדולה אשר היתה. ב' היתה על ידו. 7 מ' מן הקדמונים. 7—8 מ' בחכמה ובכל שום חכמתינו כי הם עמדו. 8 מ' ליתא מעמדה. 8—9 מ' וידיעת קבלת חכם... מפי זקן אצילינו כפי המלאוי אשר שאבנו ממעיני תבונתו. 9 פ' ותכונתם. 10 מ' ועוד נרמזו. מ' ליתא ועתה. 10—11 פ' ב' כונן בתחלה. 11 פ' ב' לכלות בתחלה. מ' בתחלת. 12 פ' ב' ליתא האצילות—ראשית כל. 13 מ' ומה אזכרה. פ' ב' בלשון דמות. מ' ליתא וכך. 13—14 מ' האצילות וכח התכמה מחדש שהוא סבת כל הסבות. ב' מכח חודש. 14 פ' ב' שהוא סבה כי הסבות סבה הדומה. מ' סבה קדומה שאינה מתחדשת. 15 פ' ב' על סך. פ' ב' עשר. 16 מ' ליתא הסופרים. מ' ליתא יי. 17 מ' ל' יי. 17—18 מ' לכל המרגילים עצמם לדעת דעת המקובלים כי כל. 18 פ' ב' עשירות. 20 מ' הנבואה. 21 ב' הג'. ב' לעולם התבונות. פ' התכונות. מ' יחסה עולם. פ' ב' כי היא עולם והתחלת עולם התבונה.

בו טעם שני מצד המעלות שהם כלולות בזכרון אותיות השם הנכבד שהוא מיוסד על יסוד סוד המעלות¹⁴). התחלה ראשונה נקודה מחשבתית ואין לה דמות ואינה מושגת כלל¹⁵). וזה ביאור רז"ל על דרך סוד סתום שתוק כי כך עלה במחשבה¹⁶). והיא יסוד הנקודה חכמית ציורית כדמות אות קטנה והיא צורת ה"ד¹⁷) והיא גם היא יסוד לשאר האצילות נקובה בשם חכמה. סתומה נעלמת קדומה. ועל כן ה"ד מיוסדת בראשונה באותיות השם ית' והיא כדמות יסוד על יסוד פנימי רק מחשבתו מושג¹⁸). ועל זאת הכוונה יחסו חכמי המחקר שני יחסים אלו עשיריות מחשביות וגם עשיריות ציוריות¹⁹). וזו היא הכוונה באומרו נקודה מחשבתית נקודה ציורית²⁰). ועל זה אין לה צורה בעולם אלא בנקודה בלא דמות [דף 38^a] וצורה ובמספר עשר כאמרה תורה [ויקרא כ"ז, ל"ב] העשירי יהיה קודש ליי'. וההיא הראשונה אשר בשם היא מיוסדת על סוד המעלה המיוחסת עולם התכונה²¹) והחכמה היא יסודה. וזה הסוד הנרמז בספר איוב הצדיק השלם ע"ה [איוב כ"ה, כ"ח] ויאמר לאדם הן יראת יי' היא חכמה וסוד מרע בינה. ואמר החכם ע"ה [תהלים קי"א, י'] ראשית חכמה יראת יי'. והבן זה מאד. ותכונת וא"ו הנזכרת גם היא יסוד שש המערכות²²) ר"ל שש הקצוות והם העולם המיוחס אצל חכמי המחקר אור הפנים²³) ועולם הרחמים הגמורים²⁴). ותכונת הה"א האחרונה היא אוצר החכמה²⁵) נאצלת מאצילות חכמה קדומה. ועל דרך זה חכמה הסוד הנעלם כוונת רז"ל ואמרו²⁶) חכמה בראש וחכמה בסוף. ומיחסים אותה האור הצפון²⁷) והיא התחלת ועלת העולם הנבדל²⁸) וזהו הסוד של יוד הא ואו הא²⁹) ומתכונתו ומערכתו בנוי על הכתוב הראשון שהתחלנו [תהלים כ"ה, י"ד] סוד יי' ליראיו ובריתו להודיעם. וזהו מה שביאר אחריו במאמר הנביא ע"ה.

ברביעי כיוון על סוד רבועי ומספרו כל המרובע מצד אחד ששה ועשרים ומצד שני שלשים³⁰) וביאר ביאור שלישי באומרו בחמשה לחדש כי סוף כל המערכות לשתי מחנות³¹). על כן זאת הנקודה היא מערכת סוד העיבור ובין שתי קצוותיה³²) שש קצוות מיוסדים וממטה למעלה היא יסודם והמעמידם. וממטה למעלה וממעלה למטה חכמה קדומה. הראשונה היא האחרונה והאחרונה היא הראשונה כי קצב אחד לכל זה. ומערכת הה"א האחרונה אשר בשם היא המתחדשת³³) כל הפעולות משנה לשנה ומחודש לחודש. וזהו סוד

1 מ' כוללות. 3 מ' ליתא כלל. אולי צ"ל ביאור? 4 פ' ב' בדמות. מ' שהיא.
5 פ' ב' וסתומה ונעלמה. פ' ב' ליתא כן. פ' ב' כראשונה. 6 פ' ב' והיא בדמות הסוד על יסוד פנימי כן אינה מושגת. 7 מ' שני יחסים אנו [!]. מ' עשיריות מחשביות וגם עשיריות ומאות. מ' אפשריות ומחשביות וגם עשיריות ציוריות. 8 מ' יראה (במקום נקודה). 8-10 מ' ליתא ועל זה-קודש ליי'. 9 פ' במספר. 10 פ' ב' ה"א. פ' ב' אשר בהם. 11 פ' ב' לעולם התכונה. 12 מ' ואמרי. 13 ב' ותמונת ה"א וא"ו הנזכרת (י) פ' ותבונת (וכו' כמו ב'). מ' תכונת הה"א. 15 מ' או הפנים (י) ב' פ' הוא אור הפנים. מ' ליתא הגמורים. 16 ב' ליתא זה. פ' ב' החכמה. פ' מ' הסוד העולם. 17-18 ב' פ' התחלת האור הנבדל, (ובמ' מנוקד מתחת ללמ"ד שב"עלת"). 18 מ' וזהו סוד הש"ס ומתכונתו. 19 פ' ב' ליתא ובריתו להודיעם. 21 פ' ב' סוד רביעי. פ' ב' ליתא ששה ועשרים. 22 ב' שלשים. 24 פ' ב' הקצוות. פ' ב' והמטה. פ' ב' יסודה ומעמידה. פ' ב' ליתא וממטה. 25 מ' ליתא וממעלה למטה. 25-26 מ' קצת אתה לכולהנה. 26 פ' הה"א באחרונה. 27 פ' ב' ליתא ומחודש לחודש, וזהו סוד

בשלישים שנה ברביעי בחמשה לחדש והוא דמות הנשר שבארבע
 חיות המרכבה³⁴), עליה נאמר ברוח הקדש [תהלים ק"ג, ה'] תתחדש כנשר נעורכי.
 ובחמשה לחדש חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך. ומה שאמר סמוך על זה כבר לפי
 פשוטו ידוע אצל בקיאי חכמת הטבע והרפואות כי מימי [דף 38^ב] הנהרות והמעיינות
 הזכים מוסיפים אור העיניים³⁵) ומשמחים את הלב ומרחיבים את השכל. ובזרות השמש
 עליהם כעין גוונים ומאורים רבים נראים בהם וכל זה הדמיון הגשמי הטבעי מסלול ודרך
 להרחבת השכל האנושי להופיע ולנוח עליו אור האצילות הרוחני³⁶) המתפשט מזריחת
 המים העליונים מתחלה זורח על רכב אלהים רבותים³⁷) בדמיון גוונים ומראות רוחניות
 ואותו דמות במראות הנבואות המתעוררות והמתחדשות לנביאים. וזהו סוד ואראה
 מראות אלהים. ותחלת המראה היתה רוח סערה שנ' וארא והנה רוח סערה.
 ואקדים ואומר כבר ידעת מאמר חז"ל³⁸) והוא כי מה שראה יחזקאל הוא מה שראה
 ישעיהו ולא אמרו מה שראה ישעיהו הוא מה שראה יחזקאל. אמנם העירו לב כל משכיל
 כי ישעיהו הגיעה מעלתו להשיג השגת יחזקאל השגה מוחלטת בשוה מה שלא השיגה
 מעלת יחזקאל ע"ה להשגת ישעיהו בשוה. ועוד כי נבואת יחזקאל היתה מתוך צרת
 הגלות והפורענות הבאה על אומתנו על יד נבוכדנצר הרשע מדרך הצפון כענין שנ'
 [ירמיה א', י"ד] מצפון תפתח הרעה וגו'. על כן לא הגיעה אליו הנבואה זכה וצחה רק
 על דרך נסתר כדמיון מסך מבידיל בין הרואה והנראה³⁹). ועל כן באה נבואתו בלשון
 כעין בלשון דמות. ולזה נמשל כבן כפר. אמנם נבואת ישעיהו הגיעה אליו צחה וזכה
 בלי עין ובלי דמות כדמיון שלטון מיוחס קרוב למלכות ורגיל תמיד לבוא בהיכל המלך
 ורואה הכל כפי חפצו ורצונו. ותחלת נבואתו תעיד על זה באמרו בתחלה במלה
 מוחלטת [ישעיה ו', א'] ואראה⁴⁰) את יי' יושב על כסא רם ונשא וגו'. שרפים עומדים
 ממעל לו וגו' עד סוף כל הנבואה. ומה שראה בתחלה שנה פעם שנית ואמ' שראה אותו

1 פ' ב' והיא הנשאר. 2 מ' התחדש. 3 מ' ליתא ובחמשה לחדש. מ' ליתא ומה שאמר
 סמוך. 4 ב' הבקי בחכמת. פ' בקי בחכמת. ו' מ' הנהרות. 5 ו' מאור. ו' ומרחיבין ומשמחים
 הלב ומחדדים את השכל (וגירסא זו נראית טובה). 5-6 מ' ובוכות השמש עליהן כעין גוונים
 ומאורים (!) רבים בהם. 6 ב' פ' יעשו כעין (והנכון בו). ו' ועל זה הדמיון הגופני. 7 ו' ליתא הרוחני.
 8 ו' ליתא זורח. פ' ב' ו' כדמיון. 9 מ' ואותות דמות. פ' ב' כמראות. ו' מ' ליתא סוד.
 10 מ' ליתא שנ' - רוח סערה. ו' ליתא שנ' - ידעת. 11 ו' וידוע מאמרם. פ' ב' כי כבר.
 פ' ב' הוא ממש מה. 11-12 ב' (חסר שורה!) כי מה שראה יחזקאל הוא מה שראה יחזקאל.
 (כפ' נכון). 12 ו' והעירו לב המשכילים. 13 פ' ב' בשנה. 14 מ' מעלת נבואת יחזקאל להשיג
 ישעיהו בשנה (וכן בפ' אבל ליתא נבואת). 13-14 ו' ליתא מה שלא-בשוה. 14 פ' ב' מעלת
 נבואת. 15 מ' על אומנותינו. ו' מדת הצפון. 16 פ' ב' ליתא רק. ו' הנבואה מבוראתי רק.
 17-18 פ' ב' נבואתו בלשון דמות כי כולה דמות. 18 פ' ב' צחה וזכה וברא [צ"ל וברח].
 ו' יותר צחה וזכה. 19 מ' בדמיון. ו' וקרוב. ו' ליתא תמיד. מ' בהכלי מלך. 20 ו' ליתא
 ורואה - ורצונו. פ' ב' תעיד עליה. ו' מעידה עליו. ב' ליתא בתחלה. פ' ב' אמלה.
 20-21 ו' ליתא בתחלה - מוחלטת. 22 מ' בתחלת שנה (ותיקנתי כי אין כאן סמיכות אלא שנה
 מלשון חור). פ' ב' ליתא שנה. 21-1 (בעמוד הבא) ו' עומדים ממעל ולשון עומדים ר"ל משמשים
 כענין [דברים י"ה, ה'] לעמוד לשרת בשם יי'. ומה שאמ' שראה בתחלה הוסיף שנית ואמר בסוף כי את

ג'כ בסוף שאמ' כי את המלך

י"י צבאות ראו עיני לעת שזה

הדבר חוזר למה שלמעלה

בתחלתו. ולזה נמשל לבן כרך

הכוונה בו כי נבואתו היתה

השגה שלימה וכל זה מבואר

בעיון נקל. ואשוב לענין ראשון

ואומר בתחלה כי מאמר רוח

סערה באה מן הצפון הכוונה בו

כי הוא חלקי הנבואה הנאצלים

מצד הדין⁽⁴¹⁾ שהוא לצד שמאל

והם כדמות. ושמים רוחנים⁽⁴²⁾

חולפים על בעלי מדות שכליות

[דף 39^a] רזרירות יאו

פילוסופיות⁽⁴³⁾. ומאמר אליפז

יוכיח [איוב ד', ט"ו] ורוח על פני

יחלוף וגו'. והם התחלות

להתעוררות הנבואה השורה על

הנביאים ע"ה.

ענן גדול הוא הענן

הידוע שמתלבש בו הכבוד הוא

כבוד הגבורה. והוא⁽⁴⁴⁾ הפרגוד

העומד בין מדת הגבורה ובין

אספקלריא שאינה מאירה שהיא

מדת הדין האחרונה⁽⁴⁵⁾ והה"א⁽⁴⁶⁾

אש מתלקחת ואש אוכלת.

ונוגה הוא המבעיר את האש

הגדולה והמבהקת והוא יסוד

עולם בתוקף הרוח המרחפת

מאצילות קו האמצעי שהוא רוח

אלהים דמחידה ודממערור

[נוסח ארוך בכ"ו]

לשון ר' יצחק הכהן עצמו או לשון תלמידו ר' משה מבורגוש

ן' ראיתי בפ"י רוח סערה באה מן הצפון לחכם

אחד מן המקובלים כי המלאך הממונה על הגהינם שמו

צפוני רמז לפושעי ישראל וגם הוא אש מתלקחת והוא

מדת השדים וכולם יוצאים להזיק את הרשעים מזה

כנגד מדה. ולזה נמשל כבן כרך וכל זה מבואר בענין

נקל. ואמר בתחלה כי כוונת רוח סערה לדעת חכמי

הקבלה היא חלקי הנבואה הנאצלים מצד הדין שהוא

לצד שמאל והוא כדמות השמים רוחניים חולפים על

בעלי מדות שכליות תורניות או פילוסופיות כמאמר

אליפז ורוח על פני יחלוף והם התחלות למראות

הנבואות השורות על הנביאים ע"ה. ענן גדול

הוא הענן הידוע שמתלבש בו כבוד מדת הגבורה.

ועתה לך זה הסוד כפי אשר פרשהו (י) הקדמונים על

פי הקבלה. וארא והנה רוח סערה באה מן

הצפון וענן גדול שני שרים הם כדמות שני

פרגודים עומדים לפני כתר מלכות המל[ח]סת מדת

הדין. אש מתלקחת והיא רוח צפון והיא הטוב והמטיב

הצפון לצדיקים. ושם האחד סַעְרִיָאֵל וממנו ומכחו

כשהוא מתגלה מתפוצץ רוח סערה בעולם וכל הרוחות

הקשות והחזקות המתפשטות בעולם. ושם השני עַנְיָאֵל

ונקרא גדול מפני שהוא מתלבש בצורת ענן רוחני

להאציל הנבואה על הנביאים וזה דמות הענן נקרא

ענן כבוד יוי. וזה הענן נראה לנביאים בשני פנים

לעינים נראה כדמות ענן כצורת העננים הנראים

באור אשר עלינו והענן הגדול הרוחני שמתלבש

הכבוד הנאצל מאצילות המלכות העומד לפניה כדמיון

פרגוד רוחני מושג בלבות הנביאים זה הכח הדמיוני

הרוחני לכל נביא ונביא כפי מעלתו והאש הצפונית

המלך וכו'. (ע"כ בוי'. ההמשך למעלה בעמודה השמאלית). 1 מ' בעו"ף [כך]!. 2 פ' ב' (תחת לעת); ואעפ"י

שזה הכתוב. 4 פ' ב' וזה נמשל. פ' ליתא לבן כרך. 5-6 פ' ב' כי כוונתו (!) נבואתו היא שלימה

והשגה שלימה. 5 מ' כי נבואה היתה. 6 מ' רעל זה. 9 פ' ב' שהכוונה. 10 פ' ב'

כי הוא חלק הנבואה. 11 מ' מצד הדין ההוא. 12 פ' ב' ליתא רוחנים. 13-14 פ' ב'

שכליות מרגיות. 16 מ' ליתא יוכיח. 18 פ' ב' לעוררות מדת הנבואה. 19 פ' ב'

הנביאים ע"כ. 20-21 מ' העניין הידוע. 27 פ' ב' מבעיר. 28 פ' ב' הגדולה והמבעירה.

האכלת שהיא מ"ה [מדת הדין] מתלקחת בשני הפרגודים האלו שזכרנו שמותם להתלבש ולהתאצל מאצילות מ"ה ולהאציל מאותו השפע על הנביא כפי כח השגתו ומעלתו ונגה הוא המבהיק את האש שהיא החשוקה והמבהיקה הוא יסוד עולם המבעיר גחלי אש האהבה העזה כמו שנרמז בכתוב [שמואל ב' כ"ב, י"ג] מנגה נגדו בערו גחלי אש והמבהיק את האש הגדולה הוא מבהיקה בתוקף הרוח המרחפת מכח האצילות קו האמצעי החשוק [צ"ל החושק] שהוא רוח אלהים המחיה והמעורר לבות הנביאים הכל באמצעות הנבדלים והכתוב לעד ותחי רוח יעקב הוא רוח החשק והדבוק וזהו מה שכתוב [יהושע ב', י"א] ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם והמבין יבין. 'ן עדים נאמנים כי הנגה הוא יסוד עולם ונח מצא חן [בראשית ו', ח'] וכתוב בו [שם ז', א'] כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. וכתוב בו [שמות ג', ט"ו] וזה זכרי לדור דור. ואחרי כן בא לפרש ולהרחיב הביאור ואמר ומתוכה כעין החשמל ופירושו כי פעמים מקיף סביב האש מבחוץ ופעמים נראה מתוכה. כבר ידעת דרך חכמינו ז"ל בכמה מלות דורשין וחולקין ודורשין מלה אחת לכמה ענינים ואות אחת דורשין אותה לתיבה אחת ועושיין נוטריקון מתיבה אחת כמו שדרשו בכי ירט ורבים כזה. 'ן דרשו רבותינו ז"ל במלת חשמל חיות פעמים חשות ופעמים ממללות וזהו דרך החכמה ומצד זה דרשו חכמי קבלה כי חשמל ר"ל מצד האחד שהוא היסוד שהוא שם חי פי' חי שמו מל ועוד שלום מל. הנני נותן לו את בריתי שלום. ועוד ביארו בו שהוא שם כולל ג' מעלות כמנין נוטריקון החי"ת חכמה שב[?] והשיין קו האמצעי שגם הוא נקרא שלום. מל היסוד כמו שזכרנו שבו יסוד י"ג בריתות שקבל אב איתן ומשם

לבות הנביאים באמצעות עולם הנבדלים⁴⁷). והכתוב לעד [בראשית מ"ה, כ"ו] ותחי רוח יעקב ועדי יסוד עולם ח'ן ונוג'ה⁴⁸). ואח"כ בא לפרש ולהרחיב הביאור ואמר ומתוכה כעין החשמל מתוך האש ופרוש כי פעמים מקיף סביב האש מבחוץ ופעמים נראה מתוכה. וכבר ידעת דרך חז"ל בכמה מילות דורשים וחולקים מלה אחת לכמה ענינים ואות אחת דורשים אותה לתיבה אחת ועושיין נוטריקון מתיבה אחת כמו יר"ט הדרך⁴⁹) ורבים כאלה במקרא עמהם. ולמה לי להאריך בזה. וכן דרשו רז"ל⁵⁰) במלת חשמל לחיות פעמים חשות פעמים ממללות בדרך החכמה. ומדרך זה אני אומר כי חשמל הכוונה בו שם חי ונשאר הלמ"ד לעניין שאבאר. דע כי מלת חשמל מורכבת מבוארת טעמים סתומים וסודות נעלמים והוא שם כולל ג' מעלות חי רצון שש קצוות עטרת מלכות⁵¹) ובחי רצון סוד שלש עשרה בריתות⁵²) ומשם פורחות הנשמות. ועטרת המלכות היא המוציאה כל הכחות

1 ב' לבית הנביאים. מ' לבוא הנביאים, ובחתי בגירסת פ'. 2 פ' הנבדלת. ב' הנבדלות. פ' ב' והעד. 4 פ' ועד יסוד. ב' עוד יסוד. 8 פ' ב' ליתא כי. 8-9 מ' סביב ראש. 9 מ' וראה. 10 מ' בתוכה. פ' ב' כי חז"ל. 11-13 פ' ב' ליתא וחולקים - דורשים Homoiotel. 12 מ' מלה אחת לבדה ענינים, ותיקנתי מלת לבדה מדעתי. 13 פ' דורשים לתיבה. ב' פ' ליתא אחת. (בפעם השניה) 16 מ' ליתא במקרא. 16-17 מ' ולמה אאריך וכך דרשו. 18 פ' ב' ליתא פעמים חשות. 22 פ' ב' יודע לך שמלת. 23-24 מ' מבאר זו ע [כך]! ז'י במקום ט'! יסודות עולמות. 25-26 מ' שש קצוות עמהם מלכות. 27 פ' ב' י"ג מדות בריתות.

לפעולה⁵³). ותפארת עולם רוכבה ומושל על עטרת צבי ממשלה רוחנית ושפע אצילות אליה. וזהו סוד [ישעיה ס"ב, ה'] ומשוח חתן על כלה⁵⁴). וצורת הלמ"ד מחשמל מצויירת על ביאור זה כי היא כמו העמוד על הדלת⁵⁵) וחי רצון הוא הברית המשלים ביניהם וזהו סוד גדול [במדבר כ"ה, י"ב] הנני נותן לו את בריתי שלום⁵⁶). והוא המקבל שפע האצילות והברכה מקו האמצעי המקבל מרום המעלות⁵⁷) ומשביע את הברכה המקובלת בגנוי אוצר החכמה⁵⁸). ועל דרך כלל חשמל מבואר לשני עניינים

5

10

15

20

25

[דף 39^b] רוחניים. הראשון הוא כולל כה עשר מעלות וכשהן מקבלות האצילות מאת עלת כל העלות כולן חשות ואחר קבלתן ממללות ומספרות כבוד המשפיע האצילות עליהן. השני בהגיע האצילות לסוד עולם ולעטרת צבי⁵⁹) מאת רום המעלות חשות ואח"כ מספרים כבוד אל. יסוד היסוד ועקר הסוד [תהלים קמ"ה, ט"ז] פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון. וזה שפע האצילות הבא מרום המעלה והברכה עד בלי די עד תפארת עולם ומשם מתאצל לבא באמצעות יסוד עולם. עד תאות גבעות עולם. והבן מאד כי זה כל האדם. והעיון הפשוט מורה במלת חשמל כל הסוד המופלא אשר ביארתי בביאור מקובל מאנשי השם⁶⁰).

וארבעת הצורות האלה מבוארות הנה לכל משכיל⁶¹). כי אדם הוא האדם הגדול⁶²) שהוא אור עולם המדע והרחמים והוא דעת אלהים. אריה דע כי הוא לשון גבור וגבורה והם לשונות וסימנים מבוארים אצל חכמי הקבלה על דרך השיתוף⁶³). גבור הוא שם התואר מתואר למדת הדין אשר מצד השמאל והוא גבור כמו [תהלים כ"ד, ח] י"י גבור מלחמה ואע"פ שפשטי הכתובים כמורים עניין אחד לפי המובן הפשוט אצל המפרשים. ואמנם למשכילים יש להם קבלה מסורה בהבדלת המלות בצרופן ובגילגולן. ובין שם התואר ושם המילה ובין שם העצם ובין שינוי השמות והמלות אע"פ שכולן מגזרה אחת

1-2 פ' ב' בו ככה ומושלח. 4 מ' ליתא סוד. 13 אולי צ"ל ומשפיע. 17 פ' ב' והב' שיג'י. פ' ב' בסוד. פ' ב' ליתא רום. 18 פ' ב' יסוד היסוד נפרד הסוס [כך ל]. מ' ועקר היסוד. 19 מ' זהו חשות האצילות. פ' ב' מרום המעלות. מ' גדול פארת עולם (במקום עד תפארת). 20 ב' ליתא ומשם - גבעות עולם. מ' מתאצל ובא. מ' (במקום עד תאות) פארות. והנכון רק בפ' 21 ב' ליתא המופלא. 23 מ' ארבע הצורות לכל איש משכיל הנה מבוארות. אדם וכו'. 24 פ' ב' אתה דע. 25 ב' לשונות - גבור נוסף ע"י הסופר עצמו בגליון 26 פ' ב' ליתא כמו יי גבור. 27 אולי צ"ל ענין אחר. 28 פ' ב' יש קבלה. פ' ב' בהבדלת המדות. 28-29 מ' וכן שם התואר. 29 פ' מ' מגזירה אחת.

כ"ש אם שתיהן משתי גזרות ולכולם סימנים ידועים⁶⁴). וכבר ידעת ההפרש שיש בין אני לאנכי וכדומה להן⁶⁵) ואע"פ שהפשט מורה ענין אחר. וכן אומר בגבור וגבורה וארי ואריה יש להם סימנין. ארי כנגד גבור אריה כנגד גבורה ושמם חשבונם מכון כנגד זה. וכן יש להם קבלה מסורה כי אריה או גבורה הם שמות מכוונים למדת החסד שהיא לצד הימין והסימן [תהלים קי"ז, ב'] כי גבר עלינו חסדו. וזהו סוד ופני אריה אל הימין⁶⁶) מספרו וגדול חסיד⁶⁷). שור מיוחד למדת שמאל מדת הדין פועלת בקרוב וברחוק ופעמים שאין בעל הדין מבחין בין צדיק לרשע⁶⁸). והעד [תהלים נ"ח, י'] כמו חי כמו חרון ישערנו. וזהו מה שארז"ל⁶⁹) כי לפעמים השטן מרקד בין קרני השור ואמרו דרך הפלגה לרוב פחדו ואימתו מרחיקין משור תם והוא תמיד לרוח צפון כגיבור מוכן למלחמה. נשר כלולה משלשת [דף 40^a] המדות מדת הדין ומדת החסד ומדת הרחמים⁷⁰) היא המייסרת כאשר נרמז בכתוב על דרך החסד [ויקרא כ"ו, כ"ח] ויסרתי אתכם אף אני. וכן גם אני רק מיסרה על דרך החסד והרחמים. ועל כן המשילה הכתוב לנשר המרחמת על גזוליה ובניה שנ' בה [דברים ל"ב, י"א] כנשר יעיר קנו על גזוליו ירחף.

כמראה הקשת הוא סוד [בראשית מ"ט, כ"ד] ותשב באיתן קשתו וגו' הם זרועות עולם והם שני הכרובים והכל מידי אביר יעקב. הוא תם בטבעת סוד נחתם. והקשת מהותו הנעלם. הוא יסוד עולם⁷¹). והוא נוגה האמור למעלה. וראה כי עדותו לצדו כן מראה הנוגה סביב והוא סוד ברית הקשת והוא המשחית ומביא המבול לעולם. הוא כנגד המשחיתים דרכם על הארץ מדה כנגד מדה כאשר ביארנו בסוד על רבעים⁷²) וגם הוא הזוכר והמקיים ברית עולם. והסוד בו מאד נעלם. והוא מראה דמות כבוד יי⁷³). וכבר ידעת כי כבוד אלהים הסתר דבר. ומן האש יוצא ברק הוא שפע הברכה הרוחנית הנאצל מן היסוד על הברכה העליונה⁷⁴) שהיא השגה האחרונה. ויסוד עולם הוא המשקה את הגן ומרוה גם הוא יורה. וגם כחץ יורה. וזהו סוד [זכריה ט', י"ד] וי"י עליהם יראה והבן מאד⁷⁵).

אופן אחד בארץ כבר ידעת⁷⁶) מה שדרשו רז"ל במסכת חגיגה [י"ג ע"ב] בענין זה כי קבלת האמת היתה בידם והשם ההוא מורכב משני יסודות עליונים⁷⁷) מיוסדים ומכוונים על שני עניינים ועל שני שמות נמצאים בפרשת בראשית. וכבר למדת אותם מפני. והם שני יסודות נוסדו זה מזה. ובזה השם אשר ביארו חז"ל נוסדו יחד

1 פ' ב' ליתא אם שתיהן. פ' ב' ידעתי. פ' ליתא שיש. 2 פ' ב' ליתא מורה. פ' ב' ענין אחד. 4 מ' ליתא הם. 5 מ' ליתא סוד ופני. 6 פ' ב' מספרי. פ' ב' שור מיוחד לצד שמאל. 7 מ' ליתא והעד – ישערנו. 8 מ' בין קרני. 8–9 פ' ב' ליתא ואמרו – מרחיקין. 10–11 מ' נשר בעלת מ"ג מדות מדת הדין ומדת החסד והרחמים היא המיוסדת. 11 פ' ב' נרמז בבית. 12 פ' ב' ליתא הכתוב. 13 מ' ליתא על גזוליו ירחף. 15 מ' ותכל. 16 פ' ב' הוא ואי יסוד עולם. מ' ועדותו לצדו. 18 פ' ב' והוא כנגד. 19 פ' ב' והסוד בו מסותר ונעלם במאד מאד. 20 מ' ליתא וכבר ידעת כי. 21 מ' הברכה העליונה. 22 פ' ב' והוא המשקה. מ' ומורה גם הוא יורה. ב' ליתא הוא. 23 פ' ב' ליתא והבן מאד. 25 מ' משני סודות. ס' אמונות: כי קבלה גדולה היתה ביד רז"ל בסוד כוונת זה האופן. 26 פ' ב' ליתא על שני עניינים. בס' אמונות: ועליו ב' שמות. 26–27 בס' אמונות ליתא וכבר – מפני. 27 פ' ב' מ' אשר ביארנו (ובס' אמונות נכון).

פעולותיהם. ואם למטה תולדותיהם למעלה ממשלותיהם. מה עצמו ראשיהם. אני טרם אכלה לדבר אל לבי. חם לבי בקרבי. אלה שמותיהם. ואלה סימניהם. שני מלאכים שני שלוחים מזומנים ונכונים לעשות רצון קוניהם. נפשם מיסודות גופיים ונתלכשו בכחות רוחניים הקוש[ורים] קשר רוחני. ומכח אצילות עטרם שניהם בתקון העובד⁷⁸ ממונים. באבות ובבנים. כל אחד ואחד סדר תקונו שומר. האחד מתחיל והשני גומר. האחד נבדל לצייר צורת סנדל. [דף⁴⁰] והשני מייסד יסוד הבניינים. ומצייר וגומר צורת הפנים. ורז"ל בשם אחד הרכיבו שני העניינים. וכן היה שמו מלפנים. האחד סוד אלהי בו. כי הוא הקושר כתרים לרבו⁷⁹. והאחד דגול מרבבה. כי הוא שר סוד המרכבה⁸⁰. ודגלו עלי אהבה.

5

כמראה אבן ספיר וגו' היא חכמה אצולה⁸¹ בארמים חיים נובעת. גן שעשועים ועץ הדעת. וכל הספירות. בה מאירות. כדמיון זוהר הספירים מזהירים. ותפארת אדם במלך רם ומתנשא. הוא המושל והוא הרוכב. היא המרכבה והיא כסא. והכל במאמר אדון הכל האומר ועושה. במחנות נוראים. פלאי פלאים. כדמות מקואים. ומושל רום עליהם אותה המשיל ומינה. אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה⁸². בה יפיק שאילתו. מיוחד כוונתו. וכל שואל. משם רועה אבן ישראל. והיא היד הנטויה. והיא אבן השתיה. היא סוד הלבנה בחידושה. והיא האבן הראשה.

10

ממראה מתניו ולמעלה בכתוב הזה ארבע כוונות מופלאות. כוונה ראשונה הקו האמצעי הוא סוף עולם המתבודד ותחלת עולם המדע⁸³ וגם כלו אחד והבן זה מאוד. כוונה שנייה ממראה מתניו ולמעלה כנגד מדת הרחמים וממראה מתניו ולמטה כנגד יסוד עולם. כוונה שלישית ממראה מתניו ולמעלה כנגד אוצר החכמה⁸⁴ שמעמדת וקיומה עמם⁸⁵ המדע ואצילותה ממנו. וממראה מתניו ולמטה כנגד עולם הנבדל⁸⁶ שהיא מקבלת אצילות שפע מעולם המדע ואוצלת גם היא השפע ההוא על עולם הנבדל. כוונה רביעית⁸⁷ ממראה מתניו ולמעלה כיוון על הפרגוד שהוא שר הגבורה⁸⁸ כי הוא המקבל שפע האצילות מאוצר החכמה ומשפיע על עולם הנבדלים שהם למטה ממדת שר הגבורה⁸⁹. דע כי לפי דעת הפילוסופים שכל הפועל הוא האחרון

15

20

25

1 פ' וגם. ב' וגם למטה ולמעלה ממשלותיהם. ס' אמונות: למען ממשלותיהם. 3-5 בכתבי יד חסר כאן אחרי שלוחים כשתי שורות שנמצאו רק בס' אמונות על נכונה. מ' שני שלוחים היו בתקון העובר ממונים שניהם כל אחד ואחד סדר תקונו גומר. פ' ב' הם בתקון העבד ממונים שבהם (פ' שניהם) כל אחד סדר תקונו גומר. 5-6 מ' פ' ב' והאחד גומר האחד לצייר נבדל צורת סנדל. 6 מ' פ' ב' והאחד מייסד. מ' בניינים. מ' פ' ב' ליחא וגומר. מ' פ' ב' ליחא היה. 7 ב' סוד אלהים כי הוא. פ' סוד אלהים בו. 8 מ' קושר. ב' וס' אמונות ליחא כי הוא שר המרכבה. פ' ב' הוא ב"ה שר. 11 ב' ועד הדעת. מ' זוהר הספירות מאירות. 12 מ' כמלך רם ד"ת (ז) ומתנשא. 13 ב' ליחא ועושה. פ' האומר נעשה. מ' כדמות מהומים. 14 פ' ב' המשיל ומרה. 15 פ' ב' מייסד כוונתו. 17 מ' בכתר הזה ארבע כוונות מופלא. 17-18 ב' הכוונות הקו האמצעי הוא סוד העולם. פ' הכוונה הראשונה הקו האמצעי הוא סוד עולם. 20 פ' ב' וכוונה שלישית היא. 21 פ' ב' שעומדה ... והאצילות ממנו. 22 פ' ב' ונאצלת. מעולם - השפע נוסף בב' בגליון. 23 פ' ב' והכוונה הרביעית. פ' ב' רזין על פרגוד. 24 פ' ב' ליחא הוא. פ' ב' שפעת אצילות. 25 ס' אמונות: מכת שר הגבורה. ב' ממדת שם הגבורה.

שבמעלות הנפרדים והוא המיוחס לפי סברת משכילי אומתינו המתפלספים גלגל השכל לפי שמעלתו למטה [דף 41^a] ממציאות שאר הנבדלים וגדולה ממציאות הגלגלים. וכל זה מוסכם גם כן עם דעת משכילי ישראל המקובלים. אמנם דעת כת המקובלים כי שר הגבורה המיוחס פרגוד לפני מדת המלכות הוא המאציל השפץ העליוני ממעלה למעלה ממעלה עליונה למעלה תחתונה מכל מעלות הנבדלים עד שמגיע האצילות לשכל הפועל והוא אצילנו שר סוד המרכבה כאשר זכרנו למעלה⁹⁰). וכל זה הענין הנסתר. בפרקי היכלות נסתר⁹¹). וזהו מה שאמר⁹²) ששמו כשם רבו. ועליו נאמר [שמות כ"ג, כ"א] כי שמי בקרבו. פי' כי שם יוצר בראשית נקרא בו. הוא המקבל האצילות מאוצר החכמה באמצעות שר הגבורה. זה לפנים מן הפרוכת מנחת קטורת. וזה מנחה חדשה מחוץ לכפרת⁹³). זה שי למורא וזה שי לשר הגבורה. שר הגבורה מושל על עולם התכונה ושכל הפועל על עולם הבחינה⁹⁴). ואם נקרא שר המרכבה. הוא על מרכבה אחרונה⁹⁵). וזה המודיע סוד המרכבה לחכמים הקדושים היריאים. ושר הגבורה מודיע סוד המעלות לגביאים. זה מין עליוני רוחני וזה מין תחתוני גופני. ראה כמה הבדלה יש ביניהם. ועתה בני אשכילך ואורך בדרך למען לא תשגה במה שתהגה על פי הקבלה הנכונה במי ששמו כשם רבו. דע⁹⁶) כי כל שלימודו ביו"ד⁹⁷) הוא מדת המלכות הכוללה מעשר המעלות ואשר לימודו בלתי יו"ד הכוונה לשכל הפועל⁹⁸). ואתה אהובי תן עניןך ולבך לכל מה שכתבנו כי הם עניינים גדולים אמיתים דברים מקובלים מפי חכמים קדושים זקנים וישישים חכמי קדם השרידים אשר י"י קורא יודעי דעת ומביני מדע עומדים בהיכל המלך.

ועתה אודיעך בענין פנים וכנפים כי שאלה נשאלה בהם לזקנים הקדמונים נוחי נפש והשיבו⁹⁹) כי הפנים כולם עניינים נעלמים. והכנפים גם כן הם עניינים נסתרים ודברים שאינם נגלים. ואמנם הפנים יותר דקים ויותר פנימיים בתכלית הפנימיות.

משורה 24 בעמוד הקודם עד שורה 3 דע כי – כת המקובלים ליתא בס' אמונות.
2–3 פ' ליתא הגלגלים – משכילי ישראלי. 3 ב' מוסכם גם כן בו דעת כל משכילי.
ב' אמנם כי. 3–4 פ' ב' כי שם המיוחד פרגוד. 4 ב' פ' לפי מדת המלכות. 5 מ' פ' ב' מלמעלה למעלה, וליתא שם: ממעלה עליונה למעלה תחתונה [מלים שהמשך דורש אותן, וכן הן בס' אמונות].
6 פ' ב' אצילנו שבסוד המרכבה. ס' אמונות: שר סוד המרכבה וגם הוא אצילנו השכל; וליתא שם: כאשר זכרנו למעלה. פ' ב' הענין הוא רמז ונסתר. 6–7 מ' פ' ב' בפרקי הלכות. 7 פ' ב' וס' אמונות ליתא נסתר. פ' ב' (במקום "נסתר") כבוד אלהים הסתר דברי. פ' ב' מה שאמר תורה כי שמי בקרבו ור"ל אמרו שמו כשם רבו. 9 פ' ב' שם הגבורה. פ' ב' כי זה לפנים. ס' אמונות ליתא מן הפרוכת.
9–10 פ' ב' ואמונות: מחוץ לפרוכת. 10 פ' ב' כי שם הגבורה מושל. פ' ב' ליתא על. פ' ב' עולם התכונה. 11 פ' ב' עולם הבחינה. פ' ב' ליתא על. 12 פ' ב' וראה כי למעלה שר הגבורה שהוא מודיע. 13 פ' ב' כי זה מן העליונים רוחני וזה מן התחתונים. מ' פ' ב' ליתא גופני, ובס' האמונות איתא. גם מ' גורס "מן" וכן באמונות במלה הראשונה, אבל בשניה מין. [ע"כ נמצא בספר אמונות]. 13–14 מ' ליתא ראה – בני. 14 פ' ב' שתהנה. 14–15 פ' ב' הנכונה בדבר שאמר ששמו. 15 מ' ליתא דע כי. פ' ב' וראה כלולה. 15–16 פ' ב' מ' המעלות העשירי יהיה קדש. 16 מ' ליתא אהובי. 17 פ' ב' שכתבנו. 16–19 מ' רק: ... ולבך כי כל מה שכתבנו הם דברים מקובלים [וכו'] עד חכמי קדם. 20–21 מ' קדמונים והשיבו. 21 פ' ב' כולם פתרונים עניינים. מ' גם כן דברים נסתרים. 22 פ' ב' אמנם כי. מ' ליתא ויותר (השניה).

והכנפים מעלימות ומסתירות ומכסות הכרת הפנים. והעד [ישעיה ו', ב'] ובשתיים יבסה פניו. והכוונה [דף 41^ב] בזה כי המספר בין הפנים והכנפים במספר פשוט לארבע החיות שלשים ושתיים. הששה עשר מיוחסים פלאות מזימה. והששה עשר נתיבות חכמה. ואין אתנו יודע עד מה¹⁰⁰). כי כל נתיב מהם נשגב ונעלה מכל שוכני ארץ ציה. נתיב לא ידעו עיט ולא שופתו עין איה. ואפילו לעליונים לא נראו ולא נגלו כ"ש לתחתונים כי הם סוד עולם מתבודד. ועל דרך כלל חכמי האמת קראום שלשים ושתיים נתיבות חכמה. פי' חכמה קדומה שהיא אצילות המזימה¹⁰¹). ומהם אמרו כי הם נתיבות אוצר החכמה האחרונה¹⁰²) ושאר הנביאים ע"ה דרכו במקצת פעולותיהם. אבל אדון כל הנביאים ע"ה עמד על כל כלליהם ופרטיהם. וכלל הסוד הגדול והנורא הזה שנרמז בספר הזה. ואל תקוה יותר ממני לפרסם ולכתוב ולגלות בכתיבה. כי הוא כנותן אצבע בעין וזלתי פה אל פה. שלא יהיה כמטרה לחץ לכל יבא. כי כמה שעמלו כל חסידי עולם כל ימיהם אין ראוי לכותבו בפרסום בידים כמדובר עד עתה. דע כי עשרה הפנימיים כולם נתעטרו בשלשים עטרות כתרי עליון והוא סוד התחלת ויהי בשלשים שנה. ושתיים הנוספות למזימה ולחכמה היו למנה. והשלש עשריות הרוחניות כלם כתרים זו על זו. אלו על גבי אלו ואלו על גבי אלו. וכל עשרית מהן עלתה אצילותה למאה מעלות מעשר הפנימיות אצולות¹⁰³). עשר הפנימיות כנשמות והשלשים הרוחניות כדמיון הגיות¹⁰⁴). העשר כדמות אבות והשלשים כדמות תולדות¹⁰⁵). והעשר הראשונות הרוחניות פשוטות פנימיות. מערכת מספרן על עשר לבד מיוסדת. לא עולה ולא יורדת. והשלשים מורכבים הרכבה פשוטה עד כי מערכת מספרם לשלש מאות¹⁰⁶) עולה ונוטה עד כי מספר כל האצילות עולה עשר ושלש מאות והם סוד י"ש עולמות. וזו היתה כוונת החכם באומרו ברוח הקדש [משלי ח', כ"א] להנחיל אוהבי י"ש. עד הנה היתה תשובת הקדמונים לפי השאלה שנשאלה להם. שמענה ואתה דע לך.

זה הכלל אשר כללתי מסוד תחלת נבואת יחזקאל הנביא ע"ה בהפטרות ויהי בשלשים שנה. ואמנם כי [דף 42^א] הפרטים עצמו מספר. מלבד דברים דקים שלא נגלו לכל מקובל מעומק דקותם זולתי לשנים או שלשה גרגרים בראש אמיר. ולא מצאתי עצה לכותבם על ספר אפילו בדרך רמז אלא פה אל פה. יען כי אינם על דרך הקבלה שדרכו בה האחרונים¹⁰⁷). אמנם הם מופלאים ומופלגים בהפלגה דקה עד מאד. אולי אם

1 פ' ב' ומסתירות אותם ומכסות הכת (1) פנים.
מ' ליתא והעד ובשתיים יבסה פניו. 3 מ' מיוחסים. 4 מ' ליתא כי. 5 פ' ב' כי אפילו.
מ' ליתא לא נראו ו. מ' ליתא כל שכן לתחתונים. 6 פ' ב' סוד נעלם מתבודד. ב' ליתא נתיבות. 8 מ' ואדון. 9 מ' רק: עמד על כלליהם. פ' ב' כבר הוא נרמז לך על ספר הזה. מ' שנרמזו. 10 פ' ואל תקנא. 10-12 מ' ואל תקוה ממני לפרסם ולגלות יותר וזלתי פה אל פה. 12 פ' בפרסום בידו. 12-13 פ' ב' ליתא דע כי-עטרת. 13 פ' ב' כתר עליון (כתוב כאן כראש פרק 1). 14 פ' ב' עשריות. ב' זו על גב זו. 15 מ' אצילותיה. 16 פ' ב' אצילות עשר הפנימיות. 17 מ' כדמיון הגרות. ב' הגדות. פ' ב' והג' כדמות תולדות. 18 מ' מערכת מספרן. 20 פ' ב' האצילות על הי' וג' מאות. פ' והם יסוד י"ש-י"ש עולמות. 21 פ' ב' החכם הידוע. פ' ב' ליתא ברות הקדש. פ' ואוצרותיהם אמלא. 22 פ' ב' ועתה שמענה. 24 פ' ב' כי הפירושים הפרטים. 25-26 פ' ב' מצאתי עצם לכותבן הנה ולא על ספר. 26 פ' ב' עיין כי.

תזכה בראיית פנים בפנים או יתכן לך הדרך צדיקים ילכו בה. ואדון הכל הוא בחסד יחננו. וינחילנו נחלת סתרי תורתו הקדושה ויתן לנו מהלכים בין העומדים הקדושים לאור באור החיים. ועתה בני קח עצתי ואל תסמוך על דעתך באלה העניינים הפנימיים. ושים דברי כחותם על לבך כחותם על זרועך. לטוש מחשבותיך בהם. לא אחת ולא שתיים. ואם תצרפם כזהב מזוקק שבעתים. אז תבין יראת י"י ודעת אלהים תמצא. ואז תזכה לבא אל מחנה רכב אלהים רבותים. וזרח אור חכמתך כשמש בצהרים. ותהנה ותרגיע מאל מלולך. וחיים ושלום יוסיפו לך.

5

1 מ' ליתא הוא בחסד. 3 פ' ב' קח נא את עצתי. פ' ב' הפנימיים הרחוקים ממך מאוד.
4 מ' ליטושי. פ' ב' פעם אחת. 5 מ' ליתא או תבין – תמצא. 6 פ' ב' וירחי. 6–7 מ' כאור השמש בעת הצהריים וחיים ושלום יוסיפו לך.

הערות

- (1) כוונתו לדברי הרמב"ם במורה ח"ג פרק ז' האומר בלשון סתומה: "מכלל מה שצריך לחקור עליו קושרו השגת המרכבה בשנה ובחדש וביום וקשרה במקום שזה מה שצריך לבקש לו ענין ולא יחשב שהוא דבר אין ענין בו".
- (2) גם ר' יצחק חושב איפוא, את עצמו, בכלל תלמידי הרמב"ם, הערכה חיובית שאנו מוצאים גם בספרי ר' טודרוס אבולעפיה (ביחוד בשער הרוזים) הקרוב ביותר לקבלת ר' יצחק, ואמנם אין בה משום חידוש שכן דעתם של כמעט כל ראשוני המקובלים בדור הרמב"ן ובדור שלאחריו כפי שהבליט אותה ביחוד ר' יעקב בן ששת בס' משיב דברים נכוחים (כ"י אוכספורד). רק בזה יש משום הפתעה שגם בעלי הריאקציה הגנוסטית הקיצונית בקבלה שר' יצחק הכהן ור' טודרוס הלוי נמנים עליה לפי עצם קבלתם, הסכימו גם המה להערכה הזאת, והדגישו זה אפילו במקום שדחו דעה מדעותיו.
- (3) מערכות האצילות שהם, כפי שהולך ומבאר, שלש עשיריות, וכן דורש כל הדרשה הזאת גם ר' טודרוס אבולעפיה בשער הרוזים לגבי ענין שלשים קולות היוצאים מן השופר.
- (4) כוונתו בזה לעולם עשר הספירות שגם ר' טודרוס קורא אותן "עשיריות מחשבות" כי כולן עודן בבחינת "מחשבות" שעלו לפני הבורא. דעה זו שכל הספירות שם "מחשבה" תופש בכל אחת ואחת ולא רק בראשונה או בשניה, נכנסה גם בתיקוני זהר (שחוברו אחרי ר' יצחק הכהן¹).
- (5) תורת חידוש האצילות (דעה משותפת לכל המקובלים) היא מסקנא הגיונית מההנחה שהפרוצס העולמי איננו הכרחי אלא פרוצס שברצון (שלא כדעת פלוטינוס). תלמידי הרמב"ן אמרו: "ההיות היו והאצילות מחודש" (ביאור סודות הרמב"ן לר' מאיר אבוסהולה דף ג' ע"ד).
- (6) אולי יש לתקן ולקרוא "מכח חדוש" מונח הנמצא למשל במדרש ר' שמעון הצדיק ובשאר מקורות מסוג ס' העיזין וכן בפ' התפלות לר' עזרא.
- (7) שלש פעמים עשר מעלות, ובעצם שלש המערכות האלה הם מה שקראו אחר-כך עולם האצילות, עולם הבריאה ועולם היצירה, מונחים שאמנם לא ר' יצחק ולא ר' טודרוס ידעו אותם.

8) השווה לזה דברי ר' טודרוס הלוי אבולעפיה בשני ספריו. בשער הרוזים כ"י מינכן 209 דף 83א "שלש עשירות רמז לעשירות מחשבות ולעשירות נבואיות ולעשירות תרונות [צ"ל תרונות] הנכללים במספר שם בן ארבע אותיות וחתרמזים בשלש יודין שהורגלו כל ישראל לרשום בהם השם הגדול זו לפניו מזו או אחת על גבי שתיים והוא הנכון ואין איש שם על לב מה טבם [טיבם]", ובס' אוצר הכבוד בשלהי מס' ראש השנה (גאווידואהר חקס"ח דף ל"ח ע"ב) קושר כל הענין כמו כאן בשלשים שנה של הפטרת יחזקאל: "ויש אימרים שהוא [השלשים שנה] בחשבון שם הקדש הנרשם בג' יודין אשר כבר הרגילו בה כל ישראל והאמת הוא שהוא שם הקדש משם ע"ב [וזהי דעה חדשה כאן!] אבל מה שנהגו אחת על גבי שתיים יש לומר שכוונתם לשלשה עשירות הללו אשר הא' על גבי שתיים גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם ואפילו אם נכתבו כסדרן יהיה זו לפניו מזו והבן זה ואין להאריך". שאיפה זו לתת טעם בסוד הכתיבה הזאת של ג' יודין נפוצה מאד בין הראשונים וכבר ר' יצחק סגי נהור דרש בו סוד (כפי עדות ר' יצחק דמן עכו ואחרים) ומאז רבו הפירושים השונים. 9) חכמי המחקר הם, בלשון המקובלים, כמעט תמיד האפלטוניים החדשים. העדות שבמאמר זה חשובה מפני שהיא מוכיחה שהמונח "עולם המתבודד" בא למקובלים האלה לא מתוך הקבלה עצמה אלא מבחון, וכבר העירוני במדעי היהדות ב' עמ' 278 שהמונח תורגם מערבית. 10) גם במאמר ר' יצחק הכהן על האצילות סעי' י"ז (עמ' 259) נקרא כלל הכחות או הכתרים בשם זה, ועיין גם שם עמ' 180 ובפרק שני כאן.

11) סמל זה לקוח בלי ספק מהמדרש הידוע "שמים מאיה מקום נבראו? מאור לבושו של הקב"ה" בפרקי ר' אליעזר פ"ג. אם כן, לדעה זו עולם הספירות הוא אותו "אור הלבוש" העליון שממנו נבראו השמים. והשווה גם דבריו על אור הלבוש בפי' טעמי הנקודות הנדפס בעבודתי הנ"ל עמ' 265 לגבי חולם, ושם מפרשו בענין אחר במקצת, כסמל הבינה בלבד, וזהי גם דעתם של מקובלים אחרים, כבעל ס' מערכת האלהות (דפוס פירארה דף ס"ח ע"ב).

12) העולם הזה שלמטה מעשר ספירות הרוחניות נקרא עולם הנבואה כי "טרם שיגיע [הנביא] להיות צופה בהתחלת העשר העליונות [במלכות] יצפה תחלה במרכבת יחזקאל שהם עשר ספירות אחרות למטה מן העליונות" כלשון הרמב"ן בפירושו האמיתי לספר יצירה בנוסח הארוך (קריית ספר שנה ר' עמ' 407) ורק אחר כך קראו עולם זה בשם עולם הבריאה. ההבדל היסודי שבין עולם הספירות ועולם המרכבה (הנקראת בפי המקובלים בלשון הפסוק "מרכבת המשנה" כדי להוציא המרכבה העליונה שהן ג' ספירות של האבות) הוא מן התורות החשובות של הקבלה הקדומה שהחוקרים לא הבינו אותה ולא עמדו על הוראתה. פירושו של ר' יצחק "כי היא התחלת הנבואה" מכיל בלשון קצרה את דעת הרמב"ן שהזכרתי. וכן עוד אצל מקובלים רבים. ומכאן באו גם דברי ר' טודרוס אבולעפיה במאמרו הנזכר למעלה מספר אוצר הכבוד וז"ל שם: "ויש מן המקובלים אשר לדעתם יש למטה מאצילות העליונה אצילות שניה של עשר מעלות שבו נחנבאו הנביאים חוץ ממה שרע"ה, והמדברים ברוח הקדש הם משתמשים כל אחד לפי מעלתו ומדריגתו".

13) כלומר העולם שחכמת התכונה עוסקת בו, והם עשרת הגלגלים, וכן מעיד בפירוש גם ר' טודרוס בהמשך דבריו מההערה הקודמת: "ולמטה מהם אצילות שלישית שהוא אצילות העשרה הגלגלים אשר זהו היתה כוונת יחזקאל באמרו ויהי בשלשים שנה". גם המשך המאמר שם על סוד מלת שניה רומז לדברי ר' יצחק כהן, בטעמי הטעמים שהדפסתי בעבודתי עמ' 274, ואמנם

פלא הוא שר' יצחק אינו מבאר כאן שום דבר בסוד מלת שנה ועובר עליה בשתיקה, ורק בביאור השלישי נותן לה טעם כפשוטה:

14) הביאור הבא של סוד האותיות שבשם הויה אינו אומר לנו בבירור מה שייכותו למלת שלשים שהוא בא לבאר. אולי רצה לרמוז במלים האלה, שמלת שלשים כוללת סוד השם כי חשבון הויה הוא כיו וארבע האותיות עצמן הרי שלשים (כך נתפרש למשל, סוד כתיבת השם בשלשה יודין בפי' התפלות לר' יעקב ישראל פינצי בכ"י קמברידג' Add. 512 דף 342a המביא אותו משם "ספר הרוזים"). אבל ראה למטה הערה 29 על טעם שלשים המעלות לפי דרך זה.

15) כל המאמר הזה והלשון הבא מקבילים למאמר אחר של ר' יצחק (כנראה מפירושו לתורה) שנשמר רק בס' אמונות ומשם נדפס בעבודתי עמ' 276. אמנם המאמר שם היה קשה ההבנה ומתבאר גם הוא לאור המאמר הזה. העיקר והחידוש שבדעתי כאן, הוא השימוש החדש בסימבוליקה של הנקודה, שאינה עוד רמז לספירת החכמה כהתחלת היש בלבד אלא שיש בה בחינות שונות בשמות שונים: הוא מפריד כאן בין הנקודה המחשבת שהיא בבחינת המחשבה וכתר עליון, נקודה אידיאלית שאין בה ישות, ובין הנקודה הצירית שיצאה מתוכה שהיא כנגד החכמה ונקודת היו"ד באותיות השם. בס' שקל הקדש לר' משה די ליאון (לונדון 1911) עמ' 25 נזכר אמנם "סוד נקודה מחשבת" אבל אצלו נתערבב מכל וכל עם סוד החכמה. ועוד יותר מפליאים דברי ר' יוסף גיקאטיליא הכותב בס' שערי אורה (אופיבאך, דף מ"ז ע"א) לגבי סוד האות הראשונה שבשם דברים שיש בהם מעין הד דברי ר' יצחק הכהן וגם ערבוב מוזר של החכמה והכתר. אלה דבריו: "אות יו"ד והיא נקודה מחשבת צירית [שני מונחי ר' יצחק!] אין לנבראים התכונות בה ... ועליה נאמר במופלא ממך אל תדרוש [מאמר שדורשים בכל מקום אחר על הכתר ולא על החכמה!] וגם היא נקראת תעלומות חכמה ועליה נאמר והחכמה מאין תמצא ... ומתעלומה זו נברא העולם ואות יו"ד זה נקרא רצון באין גבול וגם היא נקראת מחשבה ... והדברים האלה וביחוד האחרונים, מובנים רק אם נבין אותם כערבוב ואיחוד שני הרעיונות השונים אצל ר' יצחק הכהן. אבל דעתי של זה היתה עדיין ידועה יפה לבעל ס' השם המבדיל גם הוא בין שתי הנקודות וז"ל בדף ח' ע"ב: "[חכמה היא] נקודה שניה רוחנית לפי שיוצאת מנקודה מחשבת של מעלה". וכל המאמר הזה נתבאר (מבלי שנזכר מחברו ומבלי שהועתק לשונו!) בס' האמונות לר' שם טוב שער ד' פרק ח', ופירושו נכון, אלא שעד עתה לא ידענו על מה נתייסדו דבריו.

16) מנחות כ"ט ע"ב, וכל המקובלים מוצאים במאמר זה רמז לספירה הראשונה הנקראת מחשבה שהשתיקה יפה לה מרוב העלמותה.

17) ר' שם טוב הבין את כוונתו כך: גם הנקודה הראשונה המחשבת שהמחשבה הטורה מתפשטת בה "מיוסדת על מערכת עשרה" כלומר קיימת בסיסטימה של עשירות משלה, וכן הנקודה השניה הצירית או הרוחנית גם היא מצטיירת במערכת משלה, עשירות שניה, שהיא כנגד אות היו"ד שבשם הויה, ובעצם הרי תורת המערכת המיוחדת של הנקודה המחשבת היא שהעמידה לר' משה קורדובירו את הפרובלימה של "עשר הצחצחות" שבכתר או למעלה ממנו שהתחבט בה כמעט ללא מוצא ב"שער הצחצחות" שבפרדס הרמונים. אמנם שם נתבלבלו כבר שני עניינים שונים: ענין ג' האורות שלמעלה מהכתר המיוסד על התשובות המיוחדות לרב האי גאון ועל שאר מקורות מסוג ס' העין, וענין "עשר צחצחות" ממש, שהרמ"ק מביא אותו (בפרק ז' שם) ממקור אנונימי ישן, אבל דברי

ר' יצחק הכהן לא הגיעו אליו וגם לא עמד על שייכות הפרק הנזכר בס' האמונות לשאלה הזאת. ר' שם טוב אומר גם ש-עשר המעלות הדקות הנרמזות ביו"ד - הן מרכבה לעשר פנימיות וקושר את הסוד הזה בכתיבה הסודית של אות היר"ד אצל בעלי הקבלה. אבל אין לקשר הזה יסוד היסטורי וספק גדול הוא אצלי אם מזויפי התשובה הידועה על כתיבת השם בציוור מיוחד זה (שנדפסה בישראל של קאבאק ג', עמ' 54-57) נתכוונו לרמוז סודות מעין אלו.

18) כאן נראה שכל הגירסאות נשתבשו. אמנם אפשר אולי לקיים גירסת מ' שהכנסתי בפנים ולפרש אותה: דמות היוד ויחד עם זה כל מערכת החכמה מיוסדת על יסוד יותר פנימי, על מערכת הנקודה המחשבתית שרק מחשבתה מושגת ולא יותר; אבל ספק גדול אם באמת חשב שיש בידינו להשיג את מחשבת היסוד הפנימי הזה והרי דווקא במערכת זו של הכתר אין מחשבה משגת! וכן הוא אומר בפירוש בטעמי הנקודות שלו (עמ' 266) והנקודה המחשבתית אין שום מחשבה תופשת בה" ולכן פירוש כזה הוא דוחק גדול ואולי גם ב' ופ' שמרו מקצת הגירסא המקורית: המלים - אינה מושגת מתאימות הרבה יותר ל-מחשבתו שבמ' ובמקום ר'ק' או יכן" הייתי קורא ידק' ומציע יעל יסוד פנימי דק מחשבתו (=שמחשבתו) אינה מושגת. גירסא כזאת מסכמת הרבה יותר לכוונת הענין, וקל להבין איך נשתבשה כאן באופנים שונים בכתבי יד מסוגים שונים.

19) גירסת מ' נכונה בחלק הראשון וגירסת פ' וב' בחלק השני, ומהגירסא הזאת שהיתה בלי ספק גם לעיני בעל ס' האמונות מתבאר גם פירושו שם. אם כן הטעם השני בסוד מלת שלשים מכיר גם הוא את המערכות המתחלקות לעשירות, אלא שהוא משה את מקומן לעומת הטעם הראשון. אבל מה הן העשירות השלישיות, אין אנו שומעים כאן בבירור גמור.

20) המלים האלה הובאו כלשונן בס' האמונות בפרק הנ"ל בדף ל"ג ע"א: "יחכמי ישראל הפנימיים היו בסודותיהם אומר [אמרו או אומרים?] נקודה מחשבתית נקודה ציורית".

21) אמנם זו היא גירסת כל כתבי היד שבידי אבל ברור בעיני שיש כאן שיבוש: הרי אינו בא לדבר על עולם התכונה הנזכרת אצלו במקומות האחרים והיא עולם הגלגלים, אלא על העולם העומד כנגד הספירה השלישית בינה שנאצלה ונתייסדה מהחכמה ולכן צריך לתקן "עולם התבונה" וכן קרא בלי ספק גם ר' שם טוב הפותח את הפרק ט' שבשער הד' במלים אלה: ידע כי המערכה האחרת [אחרי החכמה] קורין אותה עולם התבונה מפני שהיא מיוסדת עליה והחכמה הראשונה לה יסודה והיא המוציאה הכחות הנעלמות לפעל ציור רוחני והיא נקראת אוצר חכמה הראשונה וצורתה ר"ל שנרמז בה"א של שם" וכל זה מסכים עם מה שבא כאן להלן! "תבונה" משמשת בקבלה גם היא סמל לבינה (ולפעמים רק לבינה מיוחדת שבבינה), והמושג -עולם התבונה" אינו מקביל לעולם המתבודד, עולם היצירה וכו' אלא מקביל ל-עולם המדע הנזכר אח"כ בפירוש הזה.

22) ר"ל שש הספירות; מערכה היא גם מונח לכלל הספירות כולן וגם לכל אחת מהן. ועיין למשל לשון ר' שם טוב בהערה הקודמת. הוא"ו הוא כנגד שש הספירות מחדד עד יסוד שהם כנגד שש הקצוות הנזכרות בס' יצירה סוף פרק א'.

23) סמל זה מובן היטב, כי ספירת התפארת שהיא כוללת בה את כלל שש הקצוות, נדרשת במקומות רבים על הפנים המאירים בניגוד למלכות המיוחסת לפנים שאינם מאירים. אמנם אין זאת טרמינולוגיה של יחכמי המחקר כמו שנזכר כאן, אלא להיפך טרמינולוגיה של בעלי הקבלה דווקא, כמו

יִאֹר הַלְבוּשׁ" שהזכיר למעלה. לפי נוסח כתבי היד ב' ופ', אמנם, חסרה אחרי חכמי המחקר אותה המלה שבה מציינים חכמי המחקר את העולם הזה בלשונם, ובהמשך והוא אור הפנים וכו' מביא את מושגי הקבלה המתאימים לעולם הזה. ואולי גירסא זו נכונה?

(24) תואר זה פלא הוא, כי אמנם התפארת נקראת רחמים (שמשתתפים בהם חסד ודין) אבל לאו דווקא רחמים הגמורים, סמל שנשתמשו בו לרוב לספירת הכתר (רחמים מבלי כל תערובת דין!) וכן מביא למשל בעל ס' האמונות בדף ל"ב ע"ב יוכפי חכמי הקבלה נקרא כתר עליון עולם הרחמים הגמורים; וגם בפירוש עשר ספירות, הנדפס זה עתה ע"י טולידאנו כתוספת למאמר על האצילות ומחברו לדעתו גם הוא ר' יצחק הכהן, נמצא שיסוד הכתר הוא הרחמים האמתיים המתבודדים (הצופה תרפ"ט עמ' 264). ועל כל פנים יש כאן סתירה. גם בס' שערי אורה לר' יוסף גיקאטיליא (בשער העשירי) באו שני המושגים יחד ומורים על התקשרות הכתר בתפארת "בכל מקום שאתה מוצא בתורה אור פנים למעלה הוא הסוד בהיות שערי עולם הרחמים הגדולים נפתחים וכל הספירות מתמלאות רחמים וחיים" ועיין שם כל הדרשה באריכות (דפוס אופיבך דף ק"ה, ב') על שני המושגים האלה. אולי גם כאן כוונתו קרובה לזה?

(25) גם זהו סמל מפליא, כי הלא הה"א האחרונה מורה למקובלים, וגם לר' יצחק כאן, על המלכות בשעה "שאוצר החכמה" נקבע דווקא לספירת הבינה, לה"א הראשונה שבשם (על פי ספר הבהיר § 96), וכן מורה גם התחלת ההמשך שהרי אם אוצר החכמה נאצל מהחכמה הקדומה (להוציא מהחכמה האחרונה), אינו אלא הבינה, אבל בהמשך הדברים רומז בפירוש אל "החכמה שבסוף", כינוי למלכות, ואינו יכול ליישב הפליאה הזאת. וגם בשאר מקומות כאן משתמש ר' יצחק באוצר החכמה כמונח למלכות (עיין הערה 58, 84).

(26) רז"ל הנזכרים כאן הם בעלי הקבלה עצמם! הפתגם הזה מובא כבר באחד הזיופים מסוג ס' העיון, בתשובת רב קשישא "מזרע הגאונים" בפוליא (שנדפסה בס' האמונות דף ל"ט ע"ב והועתקה שם מס' בדי הארון לר' שם טוב אבן גאון), וחזרת אח"כ אצל מקובלים רבים (שער הרזים כ"י מינכן דף 91a, אוצר הכבוד דף ו' ע"א, שערי אורה בשער התשיעי, בתקוני זהר פעמים אחדות, ועוד). הוראתה פשוטה: גם בראש מערכת הספירות וגם בסופה יש ספירה הנקראת בשם חכמה, כפי שכבר נמצא בס' הבהיר (שם נקראו חכמת אלהים וחכמת שלמה), בלי ספק על יסוד כפילות החכמה בשיטות גנוסטיות רבות.

(27) המלכות נקראת "אור צפון" בנגוד ל"אור הפנים" הנזכר למעלה.

(28) עולם הנבדל הוא עולם השכלים הנבדלים ונקרא גם בקבלה בשם זה, אמנם מטעם אחר מאשר אצל הפילוסופים: בניגוד לעולם הספירות שאינן נבדלות לא זו מזו ולא כולן מהמאציל, ולכן נקראו גם אצל ר' יצחק הכהן בשם עולם הייחודי. עולם הנבדל ועולם הפירוד ענין אחד הם. וכן נכנס הניגוד הזה גם לזה, עיין למשל בפ' פקודי ח"ב דף רל"ד א' "בעלמא דיחודא ובעלמא דפירודא" בלשון דור הרמב"ן ממש! עולם הנבדל הזה הוא אחד עם עולם הנבואה הנזכר למעלה, וכן יכלו בעלי הקבלה להחזיק בדעת הפילוסופים שהורו שהנביאים משיגים את מציאות השכלים הנבדלים. הספירה האחרונה היא התחלתו ועילתו של העולם החדש הזה, כי אין הפסק בשלשלת אצילות מעולם לעולם וההבדל בין "עולם האצילות" של הספירות במובן המדויק ובין עולם הנבדל ההוא הוא רק בזה שהספירות הן באמת יאצלי הבורא ולא נפרדו ממנו (כפירוש הקלאסי של הרמב"ן למושג אצילות

בפר' בהעלותך), בשעה ששאר העולמות באמת נפרדו ממהותו וממציאותו. אבל גם המונח הפילוסופי עולם הנבדלים נמצא כאן, ועיין לקמן הערה 47.

(29) שם הוי"ה מכיל, איפוא, כל עולם הספירות, ורומז למה שבראשו, לעשירות הנקודה. המחשבת, ולמה שבסופו, לעשירות עולם הנבדל, ויתכן שזהו סודו של מלת "שליש" לפי הטעם השני (30) סובב על שם הוי"ה שהוא עולה "מצד אחד" בגימטריא של ארבע אותיותיו לעשרים

ושש ומצד שני לשלשים, אם מצרפים גם את מספר האותיות עצמן, עיין למעלה הערה 14.

(31) הספירה האחרונה יסוף כל המערכות נקראת גם כן "עץ הדעת טוב ורע" סימן לשני המחנות התלויים בה וסימן לסוד הגלגול והעיבור התלויים בהנהגת המלכות. דעה זאת, שהספירה האחרונה היא "מערכת סוד העיבור" ר"ל הספירה השלטה על הגלגולים, היא כנראה גם דעתו של ה"סבא" בזהר פר' משפטים.

(32) המשפט הבא קשה להבנה. אולי שתי הקצוות הן שתי היחכמות שביניהן נמצאו הספירות של שש הקצוות בין ממעלה למטה ובין ממטה למעלה, אבל אין זה מבואר די צרכו. אם מונים את הספירות ממטה למעלה (עיין לשאלה זאת של "ממטה למעלה וממעלה למטה" כבר ב"הבהיר S 116), הרי המלכות, החכמה האחרונה, היא יסוד הספירות וקיומם, אבל ממעלה למטה התחלת היש והקצוות באה מהיחכמה הקדומה.

(33) מתחדשת כמו מחדשת ?

(34) דבריו על סוד הנשר שבמרכבה ככוח במערכת המלכות אינם רחוקים מדבריו במאמר על האצילות סעי' ד' ושם קורא את הבחינה הזאת, כנראה ממקורות אחרים, בשם נשריאל: כאן הנשר הוא המחשבה את הפעולות ושם נשריאל מייסר ומרחם את ישראל, וכן כל המוסיב גם כאן בהמשך דבריו לגבי ארבע הפנים, ועיין הערה 70.

(35) דעה זאת נזכרה באמת בנוסח השלם של ס' שער השמים לר' גרשון בן שלמה, עיין

Die Sinne: Kaufmann עמ' 118–119.

(36) גם המשל הזה ראוי מאד לשימת לב. כוונתו לומר, בלי ספק, שה"הארה" הרוחנית שבה משיג האדם את אור האצילות מנצנצת על האדם, בהתבוננות שכלו, כהתנוצצות השמש במים הגורמת לאורות וגווניו רבים המתחלפים בהם לפי שעה – והרי זהו תיאור התנוצצות הבינה בהתבוננות האדם לפי ספר הזהר וכתבי ר' משה די ליאון, ושם תולים את המשל לרוב בביאור הפסוק והחיות רצוא ושוב שבמרכבת יחזקאל. ועיין במאמרי על ספר בלתי ידוע של ר' משה די ליאון ב MGWJ (1927) עמ' 118–119. האם היה המשל הזה אולי קנין כללי בחוגי המקובלים? אמנם כאן נתוסף עוד צד חדש כי המשל בא להורות גם על מהות מראה הנבואה.

(37) לשון תהלים ס"ח, י"ח, ונראה שמפרש את המלה "כבר" שבפסוק כתמורה מ"רכב". מהנהר שהם המים העליונים הרוחניים בעולם הספירות נמשך אור הנבואה לכבר, למרכבה שהנביאים צופים אותו, וכל זה "בדמיון גוונים ומראות רוחניות", ולכן כתוב אחריו ואראה מראות אלהים. (38) חגיגה י"ג ע"ב. גם מה שבא להלן על נבוכדנצר לקוח משם, מהדרשה על הפסוק רוח סערה באה מן הצפון.

(39) הנימוק המכריע של הפירוש הזה משותף לר' יצחק עם שאר פירושי המרכבה, הרואים ברוח סערה וכו' סימן לאי-שלמות נבואת יחזקאל, שהשיג מה שהשיג רק דרך הקליפות והמסכים כן היא.

למשל, דעת הזהר בח"ב דף קל"א ע"א, ר"ג ע"א ובפירוש המרכבה בזהר חדש לפ' יתרו (ווארשא תרמ"ה) דף ל"ח ע"א, וכן הוא בשער יסוד המרכבה לר' משה די ליאון. וכשם שמדבר כאן על "דמיון מסך מבדיל" בנבואתו, כן אומר הזהר בפ' המרכבה, שיחזקאל ראה "כמאן דאסתכל בחר כותלא". (40) כנראה. כוונתו במלה מוחלטת היא לצורה המלאה של ואראה, בשעה שיחזקאל שראיתו היתה חסרה ולקויה, פתח בלשון וארא חסר ה"א, וכן פירשו המלה הזאת גם בזהר חדש בפ' המרכבה. ור' משה די ליאון בשער יסוד המרכבה, וכן מפרש כאן גם את המשל לבן הכרך שבגמרא על שלמות השגתו ונבואתו.

(41) מצד ספירת הגבורה שהיא לשמאל ועל כן רמוזה במלת צפון. על הנביא נשפעים כמוכן מיני אצילות שונים כפי מעלתו ועניינו. גם בזהר פר' יתרו ח"ב דף פ"א ע"ב מפרש "רוח סערה אמאי? ... א"ר יהודה רוחא רבא דאתער בנימוסי גבורה דלעילא, באה מן הצפון מצפון לא כתיב אלא מן הצפון, ההוא דאשתמודע לעילא, ההוא דטמיר וגניז לעילא".

(42) אולי יש לחבר את הנפרדים ולקראו: והם כדמות שמים רוחנים וכו' וכן הוא באמת בנוסח ו'.

(43) גם כאן בולטת שוב הערכתו החיובית של המדות הפילוסופיות בלי אות של איבה או שנאה. (44) מכאן עד "ומתוכה כעין החשמל" שונה הנוסח בו' שינוי גמור משאר כתבי היד, אמנם כמעט כל דברי הנוסח הרגיל והקצר באו גם כאן, אבל רק המלים ולא הענין כי הכוונה שונה. סערה וענן נעשו כאן אמנם גם כן ל"פרגודים" אבל לא לאלה שבנוסח הרגיל אלא לכוחות אחרים שלמטה מהמלכות. ואמנם האופי הספרותי של הדרשות האלה מתאים גם הוא התאמה גמורה עם דברים שנכתבו במאמרו של ר' יצחק הכהן על האצילות סעי' ח': אותה השיטה להפוך את המלים החשובות בפסוקים הנדרשים למלאכים (על ידי הוספת "אל": שם עדשיאל לעטיאל אדומיאל, וכאן סעריאל וענניאל) ולשרי אצילות מיוחדים וכן דרכו גם בקטעים רבים אחרים מאלה שהדפסתי במדעי היהדות ב'. ולכן אפשר מאד שהדברים אינם רק פרי תלמידו ר' משה אלא נכתבו על ידו הוא, בתורת "ענין אחר" בפירוש הפסוקים. ויתר על זה: בנוסח הארוך נמצאו מפורשים ומבוארים רמזים שבנוסח הקצר באו רק במלים סתומות שאי אפשר לעמוד על דעתם וכוונתם אלא מכאן. כל הפירוש ל"נוגה" מכיל בו' ביאור ברור של ענין הזיווג הקדוש החסר לגמרי בנוסח הקצר או נרמז בו רמיזה רחוקה כ"ב עד שלא היינו מעלים על דעתנו לפרשו בו (עיין הערה 48). וכן נמצאו גם שינויים ניכרים בין שני הנוסחאות בפירוש החשמל.

(45) המלכות היא מדת הדין האחרונה והרפה בשעה שהגבורה היא מדת הדין הראשונה והקשה. ומה שאמר כאן על ה"פרגוד" – סמל שבעלי המרכבה והמקובלים לקחוהו מן הגמרא! – הוא מה שיבוא אח"כ כ"כוונה רביעית" על הפסוק ממראה מתניו ולמעלה, ועיין הערה 88. ופרגוד זה שונה, כאמור, מהנוסח בנוסח ו'.

(46) כנראה שייך זה לקודם: המלכות היא גם ה"א האחרונה שבשם, אבל אפשר גם כן שיש לחברה עם הבא ורצונה לומר: המדה הזאת הרמוזה בה"א היא גם האש האוכלת (מדת הדין!) הנקראת כאן "אש מתלקחת". ועל כל פנים ולכל הגירסאות הענן הגדול הוא, לדעת ר' יצחק, האמצעי בין רוח הסערה שהיא מאצילות הגבורה ובין האש המתלקחת שהיא מאצילות המלכות אשר ה"אש" שלה הודלקה מ"הנוגה", מכח הספירה התשיעית הנקראת יסוד עולם. אמנם גם ספירה זו

תוכל לפעול רק בשתתעורר בה שפעת אצילות התפארת, היקו האמצעי" וספירת יעקב שנקשרה עם סמל ה"רוח" ע"י הכתוב ותחי רוח יעקב, בו' בא ביאור מפורש על הזיווג של החושק והחשוקה ע"י החשק והדבוק המסומל ברוח.

47) האצילויות האלה הבאות מעולם הספירות אינן בשפעות על הנביא בדרך ישרה אלא רק באמצעות אותו העולם הנפתח לצפייתו שהוא עולם הנבואה או עולם הנבדלים (ועיין למעלה הערה 12 והערה 28). רק בו הוא משיג את הכוחות האלה ורק משם יוכל להתעורר. עולם הנבדלים נזכר גם למטה עמ' 201 שורה 23.

48) כוונת המלים הסתומות האלה מתבררת מנוסח ו': ח"ן ונג"ה הם סמלים המעידים על יסוד עולם, הנוגה כמו שפורש למעלה, והחן (העולה בגימטריאה כמלת נגה ו) מפני שנתקשר בנח הנקרא צדיק כלומר יסוד עולם. גם הח"ן הוא שפע האצילות היורד מהתפארת למלכות.

49) שבת דף ק"ה ע"א, לבמדבר כ"ב, ל"ב.

50) חגיגה דף י"ג ע"ב.

51) שלש המעלות האלה הן היסוד, התפארת והמלכות. היסוד מקושר בסימבוליקה הקבלתית תמיד עם המושג חי (חי העולמים, אל חי וכיוצא בהם), אבל ח"י רצון" כסמל קבוע ליסוד (מלשון הפסוק משביע לכל חי רצון) אינו ידוע לי ממקור אחר. בו' נותן מעלה ראשונה אחרת (חכמה) אבל אפשר כי זה שיבוש שכן בסוף נזכר גם בו חי רצון שקשה מאד לפרשו על ספירת החכמה.

52) היסוד הוא ספירת הברית ועפ"י יבמות דף ה' ע"ב נאמרו במילה י"ג בריתות; ומשם, היינו מהיסוד, פורחות הנשמות על פי ס' הבהיר § 39.

53) זהו תפקיד המלכות לדעת כל המקובלים המושפעים מהפילוסופיה, כי זוהי דעת הפילוסופים על השכל הפועל שראו בו דוגמת המלכות במדרגות התחתונות.

54) התפארת והמלכות הם החתן והכלה המזדווגים בזיווג הקדוש וכן דברי ר' יצחק הכהן במאמר על האצילות ריש סעי' ג' (עמ' 246) וסעי' כ"א (עמ' 262).

55) סוד הלמ"ד כפי צורתה האמיתית הוא, איפוא, סוד הזיווג שבין הד' שהיא המלכות (בהיר § 19) ובין "עמוד" הוא"ו שהוא היקו האמצעי" או התפארת. וכפי שניכר מנוסח ו', השתמש ר' יצחק כאן בלשון המשתמעת לשתי פנים: הדלת אינה רק אות הד' אלא דלת ממש ו"העמוד" הוא ציר הדלת, ודורש את הפסוק (משלי כ"ו, י"ד) הדלת תסוב על צירה על סוד הזיווג הזה ועל סוד הלמ"ד ומה שר' יצחק הכהן רומז כאן ברמז ברור, הובא כסוד גדול גם בס' אוצר הכבוד לר' סודרוס הלוי וז"ל בדף ל"ב ע"ב: "כי בצורת האותיות נרמז כמה סודות כמוסים סתומים וחטומים במעשה בראשית ובמעשה מרכבה כפי המקובל בידינו מאנשי אמונה מאלף ועד תיו ואכתוב לך צורת הלמ"ד לבדה כפי הקבלה הנכונה אשר בידינו וזוהי צורתה המקובלת דל"ת וא"ו ארוכה על גבה והוא סוד סתום וחתום שלא ניתן להכתב (ו) ודע כי צורה זו רומזת דוקא בזמן שביט המקדש היה קיים, ועכשיו שאין השם שלם ואין הכסא שלם יש שינוי דק מאד בצורתה המורה על החורבן והגלות ואיני רשאי לצייר משום כבוד אלהים הסתר דבר", וגם זה מובן כי לדעת המקובלים היה זיווג "המלך והמלכה" שלם רק בזמן שבה"מ קיים (עיין תיאורו המלא התרגשות לבבית של ר' יצחק הכהן בסוף סעי' ג' ממאמרו עמ' 247, ובזמן הגלות אין הזיווג שלם ו"השכינה בגלות" וכוונתו בשינוי

הצורה היא לעיקום רגל ה'למ"ד; ובכתבי יד של מ' אוצר הכבוד נמצא גם ציור נכון של צורת ה'למ"ד השלימה לפי הסוד הזה.

(56) היסוד הנקרא גם "ברית שלום" (שערי אורה דף כ"ה ע"ב) הוא המתווך בזיווג החתן והכלה, וכן כותב ר' יצחק גם במאמר על האצילות עמ' 262: "כשהחתן וברית השלום והכלה דבקים שלשתם דבוק אחד ואצילות אחד, עולה זיווגן יפה יפה".
(57) רום המעלות שם נרדף לכתר עליון, וכן בא גם במאמר על האצילות סעי' ב' "שר רום המעלות". וכן כאן שורה 17.

(58) בגנזי המלכות, עיין לטרמינולוגיה למעלה הערה 25. וכן בא גם בטעמי הנקודות שלו (מדעי היהדות ב' עמ' 265) "המראות הנוראות הגנוזות באוצר החכמה" ואינו מתפרש כאן על הבינה כמו ששיערתיו אז.

(59) אולי יש לקרוא "ליסוד עולם ולעטרת צבי" – לספירה התשיעית והעשירית. וכן הוא אומר גם למטה שורה 20 "באמצעות יסוד עולם עד תאות גבעות עולם" כלומר עד עולמות המלכות.
(60) שני הפירושים האלה מפרשים את סוד החשמל מתוך פרוצסים בעולם הספירות, התעוררותם והפסקתם. הפירושים ב"סוד החשמל" לר' יוסף גיקאטיליא שונים מאד מאלה הניתנים כאן, אבל גם שם מורה "החשמל הפנימי" על עניינים נסתרים בעולם הספירות. שונים לגמרי מכל זה הם רמזי ר' טודרוס אבולעפיה בס' שער הרוזים כ"י מינכן דף 82.

(61) הפירוש הבא על ד' פני החיות מפרש אותם כנגד ארבע ספירות שב"מרכבה העליונה" בעולם הספירות ומדוחק הפירוש הזה בא לסימבוליקה מפליאה בפרטים אחדים.

(62) $\delta \mu α α ρ ο α ν θ ρ ω ο ς$ מורה כאן לא על העולם וגם לא על כלל האדם הקדמון, אלא על ספירת התפארת שהיא עיקר גוף האדם העליון. התפארת זוהי גם הספירה שכל הראשונים ייחסו אליה את הדעת (דעת אלהים), וכשם שקרא אותה למעלה בשם עולם הרחמים הגמורים (עיין הערה 24). כן קורא אותה כאן "אור עולם המדע והרחמים". על המושג עולם המדע עיין בפרק השני. גם ר' משה מבורגוש תלמיד ר' יצחק פירש בפירוש מרכבת יחזקאל שלו: "כמראה אדם עליו מלמעלה הוא האדם הגדול" (עיין מדעי היהדות ב' עמ' 290).

(63) מושג השיתוף בא לו כמובן מהרמב"ם.

(64) השורות האלה חשובות כי יש בהן עדות ברורה שלמקובלים שבדורו היו לא רק השקפותיהם הידועות לנו היטב על מהות הלשון בכלל, אלא היה להם גם מעין דקדוק מסתורי בפרט, ועד כמה שידעתי משגת לא הגיע זה לידינו, ורק במ' בדי הארון לר' שם טוב אבן גאון (שלא נדפס) נמצאו רמזים לעניינים כאלה, לפי פרטיהם, כי אין לחשוב את דעות ר' אברהם אבולעפיה על סודות הדקדוק לקבלה הבאה אליו מפי אחרים.

(65) ההפרש שבין אני ואנכי הוא כי אני מורה על הספירה העשירית, אבל אנכי מורה יחד עם הוראה זו גם לפעמים על התפארת, והמקור שר' יצחק הכהן שאב דברים אלה משם, היה גם לעיני ר' טודרוס אבולעפיה הכותב בשער הרוזים כ"י מינכן דף 67: "וראיתי אחד מחכמי הקבלה במלת אני ואנכי המיוחסים לשם ית' דעת נפלאה ולא רחוקה היא והעולה מדבריו כי אני לעולם למדת שמור [המלכות] ואנכי פעמים למדת זכור ודעת הרמב"ן ז"ל לפי הנראה מכל דבריו אינו כן ... ודברי ס' הבהיר נוטים במלת אנכי לדעת הרב הנזכר".

66) ה"קבלה המסורה" הזאת באה גם בס' שער הרזים, ונראה שזה לקוח מאותו המקור שגם המאמר המובא בהערה הקודמת נבע ממנו וזה לשונו בדף 70^ב יראיתי לאחד מחכמי הקבלה כי הגבורה מימין וגבור משמאל וכי אריה מימין וארי משמאל ומספרם שוה זה לזה ור' טודרוס אבולעפיה קורא זה ידוחק גדול ומביא (כמו ר' יצחק) שמקורו בפסוק ופני אריה אל הימין. הגימטריא אריה = גבורה נמצאת גם לבעלי קבלה אחרים.

67) מר מלמד העירני כי "וגרל חסד" (כנוסח הקרי בתהלים קמ"ה ח') עולה בגימטריא כמלת הימין.

68) רמז לדברי הגמרא בבא קמא דף מ' ע"א: מכיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים והמשחית הוא בהשקפת המקובלים מדת הדין כשהיא שולטת בעולם.

69) פסחים דף ק"ב ע"ב וכן שם גם מרחיקין משור תם חמשים אמה המובא אחר כך.

70) הנשר הוא סמל למלכות שכל שלש הספירות של חסד דין ורחמים כלולות בה, וכל דבריו כאן הם מסכימים בדיוק עם דבריו על נשריאל, אחד מכחות המלכות, במאמרו על האצילות סעי' ד' וכו'. והתפקיד הכפול הזה של המלכות נתבאר כבר בס' הבהיר § 45, על הפסוק ויסרתי אתכם אף אני, כמו כאן.

71) הקשת כאות הברית רומזת לספירת הברית שהיא היסוד או למלכות.

72) הסוד הזה, שיש בו רמז לענין הגלגול, נשמר באמת בשם ר' יצחק כהן בס' מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו, ומשם הדפסתיו בעבודתי במדעי היהדות ב' עמ' 286.

73) הסדר הזה של הפסוקים בפירושו מפליא. הרי הכתוב כמראה הקשת וכו' שיין לסוף כל הפרק, וכנראה חשב שהסדר הפנימי של המרכבה שונה מסדר הפסוקים וקשר יחד מה שנראה לו לפי קבלתו.

74) כוונתו כאן לפי כל המשך הענין למלכות שהיא היגין. בריכה באה בדברי הראשונים כסמל גם לבינה וגם למלכות, אבל הבריכה העליונה היא בדרך כלל הבינה דווקא, ולא כמו כאן.

75) רומז להמשך הפסוק: ויצא כבדק חצו, הנסמך לפי דרשתו למן האש יצא ברכ שבהפטרות.

76) כל הפירוש הבא על אופן אחד בארץ הובא באמת בס' האמונות דף צ"ב ע"א בפתיחה יואחד מהקדושים כתב וכבר בעבודתי עמ' 278 העליתי מסגנונו ועניינו שהוא אולי לר' יצחק הכהן והנה נתקיימו הדברים.

77) בגמרא דורשים את האופן על סנדלפון, וכנראה מחלק ר' יצחק את השם לשני יסודות: סנדל ופן מלשון פנים. מה הם שני השמות הסודיים שכנגד היסודות האלה ואיך הם יוצאים מפרשת בראשית, אין ר' יצחק מגלה לנו כאן, ועדיין לא מצאתי עדות אחרת לענין הסתום הזה, המסתתר כאן מאחורי המליצות והתרוזים.

78) אם גירסא זאת נכונה, יש לפרש "עובד" כמתפלל, מלשון עבודה שבלב, והרי סנדלפון ממונה על תפלות ישראל, כפי שהסיקו המקובלים מדברי הגמרא עליו. וגירסא זאת נראית יותר מזו שבפ' וב' יתקון העבד (עבד זהו מטטרון). אמנם לא רק שני יסודות שונים של סנדלפון נרמזו כאן, אלא המשך הדברים מוכיח (בדבריו על שר סוד המרכבה) שר' יצחק חשב באמת שגם סוד מטטרון (שר הפנים!) נכלל בסנדלפון, והוא היסוד השני שבו, המצייר וגומר צורת הפנים. כיצד תיאר לו ר' יצחק את אחדות שני הכוחות האלה, אינו ברור. ערבובם זה בזה הוכן אמנם כבר

זמן רב בהתפתחות ספרות ההיכלות והקבלה, כי תפקידיו של זה נתייחסו גם לזה שלא נשארו עוד גבולות ברורים ביניהם.

79) זהו סנדלפון, לפי הגמרא. אמנם גם זה נמצא בספרות הקבלה על מסטרון (למשל זהר ח"א, דף ל"ז ע"ב).

80) זהו מסטרון כפי שיוצא בבידור מדבריו להלן על קשריו ויחסו לשכל הפועל, דברים שנאמרו רק על מסטרון. עיין גם תיאור עולם היצירה ב"מסכת אצילות".

81) כוונתו לחכמה האחרונה, כפי שניכר מכל הסמלים הבאים הקבועים למלכות: באר, גן ועץ הדעת. ובה מאירות כל הספירות הכלולות בה כזהר הספיר, כלומר בריבוי הגוונים והמראות. האדם הרוכב על המרכבה ויושב על כסא הוא כנגד התפארת כשם שהכסא כנגד המלכות (ולכן מדבר בה כאן בלשון "היא").

82) הפסוק תהלים קי"ח כ"ב נדרש בקבלה תמיד על מדת המלכות, ויסוד הדרשה במאמר מפורסם בסוף מ' הבהיר § 131. וכן מדברים גם שאר הרמזים כאן על המלכות: בה מוציא הקב"ה את הכחות לפעולה, בה מייחד את הכל והיא הנקראת אבן ישראל (כן נדרש בראשית מ"ט, כ"ד כבר בס' הבהיר § 133) ושאר השמות הנזכרים.

83) עיין על המושגים האלה למעלה ובפרק השני.

84) המלכות המקבלת אצילותה מהמדע שהוא עולם המדע או הדעת. למונח "אוצר החכמה" עיין למעלה הערה 25.

85) מלים אלה אינן מובנות בשום גירסא מאלה שראיתי. אולי צ"ל "שמעמדה וקיומה עם המדע"? מלת "עמם" יכולה לסוב כאן רק על המתנים.

86) למטה מהספירות, ולמעלה אמר בפירוש שהמלכות התחלת עולם הנבדל, עיין הערה 28.

87) "כוונה רביעית" זו הובאה בשם ר' יצחק הכהן בס' האמונות, אמנם בכמה שיבושים (על כל פנים בדפוס), ונדפסה משם בעבודתי על ר' יצחק במדעי היהדות ב' עמ' 277–278.

88) שר הגבורה הוא בטרמינולוגיה של ד' יצחק הכהן האצילות שנאצלה כנגד ספירת הגבורה בעולם של המעלות שמתחת לספירות, והמשמשת לספירתה כ"גויה לנשמה". וכל זה נתבאר באריכות בראש המאמר על האצילות סעי' ב' עמ' 245, והחידוש כאן הוא שאצילות-המשנה הזאת משמשת כפרגוד בין הספירות עצמן, דעה שנבעה בלי ספק ממשל ה"גויות": הפרגוד הוא יסוד גופני יותר המפריד בין הספירות הרוחניות הטהורות. לפי ה"מאמר" שם שר הגבורה הזאת גבירירון. ורמז לענין זה גם למעלה לגבי "ענן גדול".

89) דעה זאת מעוררת קושיות שהרי שר הגבורה הוא עצמו אחד השכלים הנבדלים ואפילו לא העלין שבהם. ונראה שלדעת ר' יצחק הוא עומד באמת על כולם מצד שימושיו כפרגוד בין הספירות. השכל הפועל הוא סוף העולם הזה, כעין ספירה אחרונה שבו. דעת הפילוסופים הנזכרת להלן היא גם דעת הרמב"ם.

90) כוונתו לעמ' 201 שורה 7. הכוונה למסטרון הנקרא שר העולם ושכל הפועל כפי שכבר העמיד הרמב"ם במורה נבוכים ח"ב פרק ששי.

91) פרקי היכלות מדברים על סוד ענין חנוך ומסטרון. אם כיוון כאן לספר מסויים או

לכלל הספרות של ההיכלות, אינו ברור מאחר שאינו מביא פרטים. "פרקי היכלות" נקראו בפי הראשונים ביחוד ההיכלות הגדולות.

92) סנהדרין ל"ח ע"ב.

93) שר הגבורה הוא איפוא בפנים ומסטרון או שר המרכבה בחוץ, שר הגבורה נשאר עיניו ל-מורא" (לאוצר החכמה שממש שפע אצילות?) ומסטרון לשר הגבורה שהוא בראש עולמו. 94) שר הגבורה הנחשב כאן כנראה לשכל הנבדל העליון, ממונה על עולם הגלגלים שהוא עולם התכונה (עיין הערה 13). ושכל הפועל, האחרון שבשכלים, ממונה על עולמנו השפל הנקרא עולם הבחינה גם אצל ר' בחיי בן אשר בפירושו לבראשית ל"ו, ל"א.

95) השכל הפועל שהוא מסטרון ממונה על האחרונה שבמרכבות. אבל לא נתברר כאן אם כוונתו במלים אלה להוריד את מסטרון אפילו ממעלת מרכבת יחזקאל שהיא, לפי שיטתו כאן, העולם ששר הגבורה מושל עליו. אם זוהי דעתו, הרי היא קרובה כבר למסכת אצילות המפרידה גם היא בין עולם הכסא שהוא עולם הבריאה ועולם החיות ושאר עניני המרכבה שהיא עולם היצירה ומסטרון נמצא בעולם השלישי הזה. ובאמת בהמשך הדברים כאן קובע ר' יצחק הבדל בין "המעלות" הנגלות לנביאים מטעם שר הגבורה ובין "המרכבה" שמסטרון מודיע סודה ל-חכמים הקדושים" כלומר ליורדי המרכבה שמעלתם והשגתם למטה מהנביאים.

96) המאמר הבא נמצא גם מלה במלה בליקוטים מפירוש מרכבת יחזקאל לר' משה מבורגוש בכ"י מוסאיוב 92 [85] שהעתיק כנראה הרבה מדברי ר' יצחק ועיין על שאלה זו במבוא. גם מצד התוכן מאמר זה מלא ענין, שהרי לפנינו כאן ספיקולאציה על ההוראה הסודית השונה של שני הכתיבים השונים של מלת מסטרון. "כל שלימודו ביו"ד" – מלים סתומות אלה מורים על השם מיסטרון שהוא רואה אותו כסמל למלכות בשעה שמסטרון בלי יו"ד הוא למטה מהמלכות ומעולם הספרות. ראוי לשימת לב הוא שדעתו זו על השכל הפועל שונה לגמרי מדעותיהם של ר' יעקב בר ששת בס' משיב דברים נכוחים פרק ששי (כ"י אוכספורד 1585 דף 20) ושל ר' אברהם מקולוניא בס' כתר שם טוב (הו' יעלינק בנגזי חכמת הקבלה עמ' 33) הנותנים לשכל הפועל מעמד גבוה מאד, בספירת החכמה וכדומה, וכן גם בס' האמונה והבטחון פרק י"ב. אם כן קבלת ר' יצחק בזה איננה קבלת מקובלי גירונה המתבטאת בשלשת המקורות הנוכרים. ר' יצחק הכהן מקבל דעת הפילוסופים וחושב אותה למסכימה עם קבלתו בשעה שר' יעקב בר ששת, למשל, כותב בפירוש שהשוואת השכל הפועל ומסטרון שר העולם היא טעות: "השכל הפועל לפי דעתנו עליון אין למעלה ממנו רק מעלה אחת המתיחדת והמתעלה עד אין סוף מה שאין המחשבה משגת, ולדעתם השכל הפועל למטה מגלגל הירח ... ומה שנמצא במורה נבוכים כי השכל הפועל הוא הנקרא שר של עולם לא יתכן לומר כן". מקורה של דעה זו עדיין טעון בירור.

97) ההבדל הזה איננו מהמצאות המקובלים אלא נמצא כבר בספרות ההיכלות. בקטע ישן (בלי כל השפעה קבלתית) על מסטרון שר' טודרוס אבולעפיה מביא בס' שער הריים (כ"י מינכן 209 דף 96) מתוך "פרקי היכלות" ושאנו ידוע לי ממקור אחר, נאמר בפירוש "פלוגי שר הפנים שנכתב באות אחת שבה נבראו שמים וארץ וחתומים בטבעת אהיה אשר אהיה ונכתב בשש אותיות ובשבע אותיות וכ"ב אותיות ושבעים שמות" ... וטעמו בלי ספק ככתיב הארמי המלא וכן אנו מוצאים באמת את השם הזה בצורת מיסטרון בכתובות ההשבעות שעל גבי הכלים שנשמרו

מתקופת הגאונים, עיין Ueber einige aramäische Inschriften: Wohlstein (1894) עמ' 29 וכן אצל Aramaic Incantation Texts from Nippur: Montgomery (1913) עמ' 207 (שתי הכתובות האלה כולן בכתב מלא מאד), וכן הוא גם בתרגום ירושלמי א' על בראשית ה', כ"ד.

98) ראוי לציין כי דעה זאת נתקיימה גם אצל מקובלים אחרים ונתגלגלה עד לד' משה קורדובירו המפרש בס' פרדס רמונים (בשער אבי"ע פרק ד' ובשער ערכי הכנויים באות מסטרון) את ההבדל בין כוונות שני הכתיבים קרוב מאד לדברי ר' יצחק: רק מיסטרון הוא סמל המלכות ומסטרון הוא מלאך בעולם היצירה! הרמ"ק מתבסס על ס' תקוני זהר.

99) שאלות ותשובות כאלה באו גם במאמר ר' יצחק על האצילות (סעיפים י"ג וכ"ג), אבל מסגנונו ניכר שאין כאן העתקת מקור ישן או אפילו חדש אלא ר' יצחק עצמו הוא המדבר.

100) מליצה זו אינה באה לומר שאין לו קבלה בענין זה אלא מדגישה רק שזהו סוד נעלם ועמוק יותר מן הרגיל, כי אין ספק שהוא ידע למה נתכוון ברמזותיו האלה על הכנפיים ובאמת נשארה מסורה זו בידינו ע"י ר' משה מבורגוש תלמידו שהביא אותה בפירושו על ס' העינין שמצאתי בכ"י מוסאיוב ס' 92 הנזכר לעיל ואעתיק לשונו בדף ר' ע"ב: "ואשוב לכוונתי הראשונה בסוד הכנפים ששה עשר מושג גם לחכמים ז"ל ולנביאים ע"ה ויש להם שמות ידועים כדעת חכמי הקבלה הקדושה הקדמונים והם שרים ממונים על מחנות שם האחד גדודיאל שם השני גביריאל שם השלישי פאלי שם הרביעי פליאל שם החמישי ידידיאל שם הששי דמיוניאל שם השביעי ריממיאל שם השמיני קפציאל שם התשיעי חניאל שם העשירי עזקאל שם י"א קמואל שם י"ב פנואל שם י"ג יעוריאל שם י"ד אדוניאל שם ט"ו דנדיאל שם י"ו כנפיאל הוא מאסף לכל מחנות הכנפים השם ית' ינחילנו חסדו וסודו וסודו תורתו ... ועתה אשוב לבאר סוד הכנפים שהם י"ו כפי משמעות הפשט האומר וארבע כנפים לאחת להם ארבע חיות ד' כנפים לכל אחת מהם, הרי בין כולם י"ו וזהו המאמר הפשוט כי בין הפנים והכנפים ל"ב והמה סוד ל"ב נתיבות חכמה ואם הפנים לא נראו ונעלמו, סוד הכנפים נמסרו לחכמים דורשי רשומות ודעות קדושים", ומה שר' יצחק רומז ב-מספר פשוט של הכנפים וכן ר' משה ב-מאמר פשוט, גם הוא נתברר לנו ע"י רמז אחד בס' שער הרוים לד' סודרוס הלוי (כ"י מינכן 209 דף 77^b) האומר: "ל"ב נתיבות פלאות חכמה שהם כנגד כנפי החיות ופני החיות הנאמר בהם וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים וגו' והמדקדקים במרכבת יחזקאל הגדילו והוסיפו במספר כנפי החיות עד מספר רנ"ו ליעקב שמחה", והרי רנ"ו הוא המספר המרובע מ"ו! אם כן, היתה להם בענין זה עוד דרשה יותר פנימית שר' יצחק הכהן ור' משה אינם מבארים אותה אף על פי שהמינוח מספר פשוט בהדגשתו כאן מוכיח שגם הם ידעוה. וכן מעלימים גם ר' יצחק הכהן ור' סודרוס הלוי את ידיעותיהם על שמות החיות שר' משה מגלה אותם, שהרי גם ר' סודרוס כותב בשער הרוים דף 78^a "ובסוד שמות כנפי החיות נשקפתי בעד האשנב ואלי דבר יגונב השיבותי אחר ימיני מלכתבו וידי אל תהי בו כי איננו ממין המעלות אשר במאמרנו זה גרמזות ואשר חרדנו אליהם את כל החרדה הזאת".

101) מזימה תמיד שם נרדף למחשבה (וכן תמיד גם בלשון המליצים והמשוררים). החכמה נאצלת מהמחשבה.

102) דעה זו נמצאת בס' הבהיר S 43 מאי שלשים ושתיים? אמר לו שלשים ושתיים נתיבות.

משל למלך שהיה בחדרי חדרים ומנין החדרים שלשים ושתיים וכל החדרים יש להם נתיב ... מה עשה? נגע בבית וכלל בה כל הנתיבות וכו'". והבת היא הספירה האחרונה.

(103) המאמר הזה מחייב אותנו לומר שר' יצחק חשב שמכל ספירה "פנימית" נאצלו עשר מעלות בכל העשירות, ודעות קרובות לזה נמצאו גם אצל ר' טודרוס אבולעפיה לגבי סוד אצילות י"ש העולמות של הצדיקים (שער הרזים דף ב'77). גם מצא רמז לאצילות זאת בהשתלשלות של עשירות בגימטריאה של אי"ק בכ"ר שכל אות מולידה בה, כביכול, עשירות משלה.

(104) גם במאמרו על האצילות סעי' ב' קורא ר' יצחק את המעלות הנאצלות למטה מהספירות בדמיון "גויות רוחניות לנשמות הפנימיות", אמנם שם הזכיר זאת רק על עשר המעלות (בעולם הנבדל). אבל כאן מקשר את כל זה בענין הכנפים ובפירוש חדש (שלא כבתחלת ביאורו!) על פתיחת ההפטר: השלשים שנה הן השלשים כנפים המכסות את המעלות הפנימיות כמו גויות. וקרוב לזה פירוש הזהר על הפסוק ויהי בשלשים שנה שרואה בהם שלשים מעלות של "הכנויים" והם הכנפים המכסות את השמות הקדושים הפנימיים (זהר חדש לפ' יתרו בפי' המרכבה, ביחוד דף מ' ע"ד, ורמז לזה גם במדרש הנעלם בהשמטות לח"א דף רנ"ה ב') ולפי זה גם ביאור ארוך בס' שערי אורה שער ה' מדף ג"א ע"ב ואילך.

(105) מה שנאמר בתשובה המיוחסת לר' האי גאון על י"ג המדות: השלש אבות והעשר תולדות והכוונה שם ליחס האורות שהם שרשי הספירות לספירות, הועבר כאן ליחס הספירות לעשירות שלמטה מהן. אבל השלשים או השלש עשירות כאן אינם העשירות שנזכרו בתחילת ביאורו אלא כאן נשאר הכל בעולם המרכבה ואינו יורד למטה ממנו, וזה ניכר כבר מן המספרים שהרי כאן באו באמת ארבע עשירות (וכן אומר בפירוש גם ר' טודרוס, עיין בהערה הבאה) בשעה ששם היו רק שלש יחד עם עשר הספירות שהן אחת מהעשירות האלה.

(106) כי כל אחת מתפשטת לעשר. כל הסוד נמצא גם בשער הרזים דף ב'77: "וקצתם [מן המקובלים] אומרים כי י"ש עולמות נאצלו מאצילות שלשים גלות עליות נעלמות עם עשר גלות תחתיות שהם ארבע עשירות פנימיות לפנימיות כנגד ארבע אותיות והוא סוד עמוק אעלים ממנו עיני ואכחידנו תחת לשוני". סוד י"ש העולמות (סנהדרין ק' ע"א) נדרש הרבה בספרי המקובלים הראשונים.

(107) מליצות כאלה באו גם בראש מאמרו על האצילות עמ' 244 "שזה הדרך לא דרכו בו זולת שנים שלשה גרגרים בראש אמירי וכן בראש טעמי הנקודות עמ' 265 שורה 3.

[illegible]